

Erätalous valtion alueilla – yleis- ja erityisoikeuksien käyttö

Asta Ervola, Mikko Rautiainen, Markku Seppänen, Mikko Malin ja
Jukka Bisi



Asta Ervola, Metsähallitus
asta.ervola(at)metsa.fi
puh. 040 3521237

Mikko Rautiainen, Metsähallitus Eräpalvelut
mikko.rautiainen(at)metsa.fi
puh. 040 547 2392

Översättning: Pimma Knight

Kansikuva: Onkiminen kuuluu Suomen vapaiden kalastusoikeuksien
kirjoon. Kuva: Asta Ervola.



ISO 14001

© Metsähallitus, Vantaa 2019

ISSN-L 1235-6549
ISSN (verkojulkaisu) 1799-537X
ISBN 978-952-295-252-3 (pdf)

Erätalous valtion alueilla – yleis- ja erityisoikeuksien käyttö

KUVAILULEHTI

JULKAISIJA	Metsähallitus	JULKAISUAIKA	5.9.2019
TOIMEKSIANTAJA	Metsähallitus	HYVÄKSYMISPÄIVÄMÄÄRÄ	
LUOTTAMUKSELLISUUS	Julkinen	DIAARINUMERO	
TEKIJÄ(T)	Asta Ervola, Mikko Rautiainen, Markku Seppänen, Mikko Malin ja Jukka Bisi		
JULKAISUN NIMI	Erätalous valtion alueilla – yleis- ja erityisoikeuksien käyttö		
TIIVISTELMÄ	Eräpalvelujen esiselvityksessä tarkasteltiin yleis- ja erityisperusteista kalastus- ja metsästys- oikeuksien käyttöä valtion mailla ja vesialueilla. Yleis- ja erityisperusteiset kalastus- ja metsästys- oikeudet ovat oikeuksia, joiden perusteella valtion alueilla voi kalastaa tai metsästää maksutta tai suorittamalla pelkän riistan- tai kalastonhoitomaksun. Yleis- ja erityisperusteisiin oikeuksiin liittyvä tieto on melko hajanaista. Metsähallituksen on kuitenkin tärkeää tuntea valtion alueiden erätalous kokonaisuudessaan pystyäkseen mitoittamaan kalastus- ja metsästyspainetta kestävästi sekä tarjoamaan eri asiakasryhmien odottamia palveluita. Esiselvitys on ensimmäinen kerta, kun yleis- ja erityisperusteisiin kalastus- ja metsästys- oikeuksiin liittyvä olemassa oleva tieto on koottu yksiin kansiin. Selvityksessä tarkasteltiin yleis- ja erityisperusteisia kalastus- ja metsästysoikeuksia koskevaa lainsäädäntöä, käytön mittakaavaa ja vaikuttavuutta sekä keskeisiä jatkoselvitystarpeita. Tuloksien perusteella yleis- ja erityisperusteisten oikeuksien käyttö on merkittävä osa valtion alueiden erätaloutta sekä käytön mittakaavan että esimerkiksi taloudellisten vaikutusten osalta. Periaatteessa jokaisella suomalaisella on mahdollisuus kalastaa tai metsästää jollain valtion alueella maksutta. Lisäksi suurin osa kaupallisen kalastuksen saaliista mereltä tulee valtion vesialueilta. Useat yleis- ja erityisperusteiset oikeudet koskevat etenkin Ylä-Lappia, jossa myös kalastus- ja metsästysaktiivisuus on korkeaa. Oikeudet ovat myös usein edellytys perinteisten eräkalustuu- rien toteuttamiseksi. Esiselvityksessä tehdyn arvion mukaan valtion alueilla kalastetaan ja metsästetään noin 2 miljoonana eräkäyntipäivänä vuodessa, joista yleis- ja erityisperusteisten oikeuksien osuus on noin 1,4 miljoonaa päivää. Arvio on kuitenkin vasta suuruusluokan tarkkuudella, sillä kalastuksesta ja metsästyksestä on vielä heikosti valtion alueiden käyttöä kuvaavaa tietoa tai sovellettavia tunnuslukuja. Jatkoa ajatellen olisi tarpeen kehittää sekä seurantajärjestelmiä että tutkimuksia niin, että yleis- ja erityisperusteisten oikeuksien käyttöä pystyttäisiin järjestelmällisemmin seuraamaan ja tuottamaan aikasarjoja käytön kehityksestä ja oikeuksien vaikuttavuudesta. Eräpalvelujen toiminnan kannalta on myös tärkeää tuntea käyttäjien odotukset Metsähallituksen suhteen ja kehittää vuorovaikutusta eri tahojen kanssa, jotta eri asiakasryhmät pystytään entistä paremmin huomioimaan erätalouden suunnittelussa.		
AVAINSANAT	erätalous, kalastus, metsästys, kalastusoikeudet, metsästysoikeudet		
MUUT TIEDOT			
SARJAN NIMI JA NUMERO	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 230		
ISSN-L	1235-6549	SBN (PDF)	978-952-295-252-3
ISSN (VERKKOJULKAISU)	1799-537X		
SIVUMÄÄRÄ	46 s.	KIELI	suomi
KUSTANTAJA	Metsähallitus	PAINOPAIKKA	
JAKAJA	Metsähallitus, Eräpalvelut	HINTA	

PRESENTATIONSBLAD

UTGIVARE	Forststyrelsen	UTGIVNINGSDATUM	5.9.2019
UPPDRAGSGIVARE	Forststyrelsen	DATUM FÖR GODKÄNNANDE	
SEKRETESSGRAD	Offentlig	DIARIENUMMER	
FÖRFATTARE	Asta Ervola, Mikko Rautiainen, Markku Seppänen, Mikko Malin och Jukka Bisi		
PUBLIKATION	Jakt och fiske i statens områden – nyttjandet av allmänna fiske- och jakträtter och fiske- och jaktförmåner enligt särskilda grunder		
SAMMANDRAG	I en förutredning som gjorts av Jakt- och fisketjänsterna vid Forststyrelsen undersöktes hur de allmänna fiske- och jakträtterna och fiske- och jaktförmånerna enligt särskilda grunder används på statens marker och vatten. De allmänna fiske- och jakträtterna och fiske- och jaktförmånerna enligt särskilda grunder är rättigheter enligt vilka man får fiska eller jaga avgiftsfritt eller med enbart erlagd jakt- eller fiskevårdsavgift i statens områden. Informationen om de allmänna rättigheterna och förmånerna enligt särskilda grunder är rätt så splittrad. Forststyrelsen borde dock känna till jakten och fisket i statens områden i sin helhet för att kunna dimensionera fiske- och jaktrycket på ett hållbart sätt samt erbjuda de tjänster som olika kundgrupper förväntar sig. I denna förutredning har man för första gången samlat all existerande information om fiske- och jakträtterna och förmånerna på ett ställe. I utredningen granskades lagbestämmelserna om de allmänna fiske- och jakträtterna och fiske- och jaktförmånerna enligt särskilda grunder, användningens storlek och dess effekter samt behovet av vidare utredningar. Resultaten visar att användningen av de allmänna rätterna och förmånerna enligt särskilda grunder spelar en betydande roll i jakten och fisket i statens områden när det gäller såväl storleken på användningen som exempelvis de ekonomiska effekterna. I princip har varje finländare möjlighet att fiska eller jaga avgiftsfritt i något av statens områden. Därtill kommer största delen av den kommersiella fiskefångsten till havs från statens vattenområden. Många av de allmänna fiske- och jakträtterna och fiske- och jaktförmånerna enligt särskilda grunder berör framför allt Övre Lappland, där även fiske- och jaktaktiviteten är hög. De här rätterna och förmånerna är ofta en förutsättning för utövande av traditionell jakt- och fiskekultur. Enligt en bedömning i denna förutredning fiskas och jagas det i statens områden ca 2 miljoner jakt- och fiskedagar per år, och de allmänna fiske- och jakträtterna och fiske- och jaktförmånerna enligt särskilda grunder gäller för 1,4 miljoner av dessa dagar. Bedömningen är dock endast approximativ, eftersom det fortfarande finns bristfälligt med kunskap om och statistik över användningen av statens områden för fiske och jakt. I fortsättningen borde man utveckla uppföljningssystem och undersökningar för mer systematisk uppföljning av användningen av de här rätterna och förmånerna liksom också för framtagande av tidsserier om användningen och rätternas och förmånernas effekter. Det är viktigt också för Jakt- och fisketjänsternas verksamhet att man känner till användarnas förväntningar på Forststyrelsen och förbättrar växelverkan med olika aktörer, så att man bättre kan ta olika kundgrupper i beaktande vid planeringen av jakt och fiske.		
NYCKELORD	jakt, fiske, fiskerätt, jakträtt, förmån enligt särskilda grunder		
ÖVRIGA UPPGIFTER			
SERIENS NAMN OCH NUMMER	Metsähallituksen luonnonuojelujulkaisuja. Sarja A 230		
ISSN-L	1235-6549	ISBN (PDF)	978-952-295-252-3
ISSN (ONLINE)	1799-537X		
SIDANTAL	46 s.	SPRÅK	finska
FÖRLAG	Forststyrelsen	TRYCKERI	
DISTRIBUTION	Forststyrelsen, Jakt- och fisketjänster	PRIS	

Sisällys

Esipuhe.....	7
1 Johdanto.....	9
1.1 Selvityksen tausta.....	9
2 Aineistot ja menetelmät.....	10
2.1 Yleis- ja erityisperusteiset kalastusoikeudet lainsäädännössä.....	10
2.1.1 Kalastuslain 7 §, yleiskalastusoikeudet.....	11
2.1.2 Kalastuslain 8 §, kalastusoikeus yleisillä vesialueilla merellä ja talousvyöhykkeellä	11
2.1.3 Kalastuslain 6 §, kiinteistö-perusteinen kalastusetus.....	12
2.1.4 Kalastuslain 10 §, Ylä-Lapin kalastusoikeudet.....	14
2.2 Yleis- ja erityisperusteiset metsästys-oikeudet lainsäädännössä.....	14
2.2.1 Metsästyslain 7 §, oikeus metsästää yleisellä vesialueella ja talousvyöhykkeellä	14
2.2.2 Metsästyslain 8 §, kuntalaisen oikeus metsästää valtion alueella.....	15
2.3 Tilastot ja seurantajärjestelmät.....	16
2.4 Vaikuttavuusselvitykset.....	17
2.5 Valtion alueiden kiintiöpäätökset.....	19
3 Tulokset.....	21
3.1 Vapaa-ajankalastus yleiskalastusoikeudella	21
3.2 Oikeus Ylä-Lapin kalastuslupa-an	24
3.3 Kiinteistöperusteinen kalastusetus.....	25
3.4 Kaupallinen kalastus valtion aluevesillä ja talousvyöhykkeellä.....	26
3.5 Metsästys metsästyslain 8 §:n mukaisella alueella	27
3.6 Metsästys yleisillä vesialueilla	30
3.7 Saamelaisten kulttuurin harjoittaminen valtion mailla	31
3.8 Haastattelut.....	32
3.8.1 Metsästys-oikeudet haastatteluissa.....	32
3.8.2 Kalastusoikeudet haastatteluissa.....	35
4 Johtopäätökset ja pohdinta	37
4.1 Kalastusoikeuksilla laaja kirjo	37
4.2 Metsästystä pohjoisessa ja merialueilla	38
4.3 Eräkäytön tunnuslukujen tuottamisessa haasteita	38
4.4 Jatkokehitystä	41
Lähteet	44

Esipuhe

Eränkäynti on aikanaan mahdollistanut maamme asuttamisen ja sillä on yhä tärkeä merkitys suomalaisten hyvinvoinnille. Metsähallituksen hallinnoimat valtion maat ja vedet ovat aina olleet merkittäviä eränkäyntialueita ja ovat sitä yhä. Yli satatuhatta eräihmistä hyödyntää valtion alueita vuosittain. Osa tästä on harrastusluonteista, mutta siihen kytkeytyy myös merkittävää kaupallista toimintaa.

Erätalous on hyvin tärkeä valtion omistamien alueiden maankäyttömuoto, ja sen taloudellisen arvon mittakaava on kymmeniä miljoonia euroja vuodessa. Valtion alueilta saadaan muun muassa vuosittain saaliiksi yli 1,5 miljoonaa kiloa riistaa ja jopa sata miljoonaa kiloa kalaa. Osa hyödykkeistä päätyy suoraan kotitalouksiin mutta merkittävä määrä myös kaupalliseen käyttöön. Tämä luo niin henkilökohtaisia hyvinvointivaikutuksia, aluetaloudellisia vaikutuksia kuin myös merkittäviä aluepoliittisia vaikutuksia.

Valtion maiden erätalouden kokonaisuudesta tunnetaan hyvin Metsähallituksen kansalaisille suunnattu metsästys- ja kalastuslupien tarjonta sekä valtion vesien kaupallisen kalastuksen luvitus. Lupia myydään noin 150 000 vuodessa. Lupamyynti on Metsähallituksen Eräpalvelujen hallinnollista toimintaa. Sen oleellinen reunaehto on, että se on ekologisesti kestävä ja mitoitetaan niin, että erilaisilla erityis- ja yleisoikeuksilla metsästävien ja kalastavien oikeuksia ei loukata. Ylä-Lapissa Metsähallituksen on myös huolehdittava, että saamelaisten kulttuuriin liittyvät eränkäyntimahdollisuudet turvataan.

Valtion alueiden erityis- ja yleisoikeuksiin perustuva riista- ja kalaresurssin hyödyntäminen muodostaa merkittävimmän osan valtion maiden erätaloudesta. Vaikka se on osittain tunnistettua, on oikeuksien käyttö hyvin monitahoista ja niihin liittyy myös puolustettavia elementtejä. Sen vuoksi Metsähallituksen kansalaislupamyynnin ja erityisoikeuksien rajapinnalla on paljon yhteensovittamista.

Tämä julkaisu laajentaa valtion maiden ja vesien metsästyksen ja kalastuksen kokonaiskuvaa. Selvityksen tarkoituksena on erityisesti koota yhteen erityis- ja yleisoikeuksiin perustuvan erätalouden kokonaisuutta ja sen vaikuttavuutta. Tämä on kuitenkin esiselvitys, jolla tunnistetaan kokonaisuus mutta ei suinkaan pystytä kuvamaan kaikkia eräkäytön yksityiskohtia.

Työn tarkoituksena on tunnistaa jatkoselvitystarpeita ja antaa Metsähallitukselle eväitä muun muassa valtion alueiden erätalouden seurannan kehittämiseksi ja yhteistyölle muiden tahojen kanssa. Valtion maiden erätalouteen liittyy monenlaisia odotuksia ja yksi niistä on eräyrittäjäyys. Erätalouden kokonaisuuden tunteminen on ensi arvoisen tärkeää, jotta kehittämistyö olisi mahdollista.

Jukka Bisi
Erätalousjohtaja
Metsähallitus, Eräpalvelut

1 Johdanto

1.1 Selvityksen tausta

Suomessa kalastus- ja metsästysoikeudet perustuvat pääasiassa alueen omistukseen tai lupaperäiseen oikeuteen metsästää tai kalastaa toisen omistamalla alueella. Lupa perustuvan eränkäynnin lisäksi valtaosalla valtion alueista voi kalastaa tai metsästää erilaisilla vapailla kalastus- ja metsästysoikeuksilla. Kalastus- ja metsästyslaissa määritellyjä, niin sanottuja yleis- ja erityisperusteisia oikeuksia ovat Pohjois-Suomen kuntalaisten metsästysoikeus valtion mailla, oikeus Ylä-Lapin kalastuslupa- ja kiinteistön omistukseen liittyvä erityinen kalastuslupa, yleisten vesialueiden ja talousvyöhykkeen kalastus- ja metsästysoikeudet sekä yleiskalastusoikeus. Voidaan sanoa, että jokaisella suomalaisella on mahdollisuus hyödyntää valtion alueita kalastukseen tai metsästykseseen vastikkeettomasti ainakin jollain tavalla.

Valtio on merkittävin yksittäinen metsästyks- ja kalastusalueiden omistaja. Valtion riistamaiden sekä kalavesien hoidosta vastaa Metsähallitus. Toimintaan kuuluu myös tarvittavien kalastus- ja metsästyslupien myyminen, erävalvonta sekä valtakunnallisen kalastonhoitomaksun kerääminen. Vuonna 2018 valtion alueille myytiin noin 153 000 metsästyks- ja kalastuslupaa.

Valtion alueiden lupaperusteinen kalastus ja metsästys tunnetaan mittakaavaltaan rekistereiden ja saalisilmoitusten perusteella melko hyvin. Lupakalastuksen ja -metsästyksen vaikuttavuutta on selvitetty esimerkiksi aluetaloudellisten vaikutusten (Zimoch ym. 2014, Vatanen 2015) ja hyvinvointi vaikutusten (Kaikkonen & Rautiainen 2014) osalta. Lupajärjestelmien ulkopuolella tapahtuva kalastus ja metsästys jäävät selvityksissä ja seurannassa usein katveeseen, eikä valtion alueilla hyödynnettävien vapaiden oikeuksien käyttä-

jämääriä tai toiminnan vaikuttavuutta ole kaikilta osin systemaattisesti seurattu, raportoitu tai tutkittu. Yleis- ja erityisperusteisten kalastus- ja metsästysoikeuksien käyttö on merkittävä osa valtion mailla tapahtuvasta harrastustoiminnasta. Sen käytön sekä käyttäjien huomioon ottaminen palvelujen suunnittelussa ja lupamyynnin mitoituksessa on tärkeää, sillä yksi keskeinen tavoite lupamyynnin suunnittelussa ja mitoituksessa on, ettei erityisoikeuksia loukata.

Kalastuksella ja metsästyksellä tiedetään yleisellä tasolla olevan erilaisia hyvinvointivaikutuksia ja myös taloudellista merkitystä, mutta vapaiden oikeuksien kohdalla niitä ei ole toistaiseksi arvioitu. Esimerkiksi valtion merialueilla vapaiden kalastusoikeuksien kaupallinen merkitys voi olla huomattava ja toisaalta erityisoikeuksien mahdollistamalla kalastuksella ja metsästyksellä voi olla paikallisesti merkittäviä terveys- ja hyvinvointivaikutuksia.

Tämän esiselvityksen tavoitteina on 1) saada yleiskuva valtion maihin kohdistuvasta yleis- ja erityisoikeuksiin perustuvasta metsästyksestä ja kalastuksesta tarkastelemalla olemassa olevaa kirjallisuutta, selvityksiä ja seurantajärjestelmiä sekä haastatteleamalla asiantuntijoita riista- ja kalataloushallinnosta, 2) tehdä alustava arvio toiminnan mittakaavasta ja vaikuttavuudesta sekä 3) arvioida keskeiset selvitystarpeet. Esiselvityksessä pyritään kartoittamaan millaisia tunnuslukuja oikeuksien vaikuttavuuden mittaamiseen voisi käyttää ja soveltuvatko olemassa olevat tunnusluvut tähän tarkoitukseen. Selvityksessä pohditaan myös, miten Metsähallitus voi entistä paremmin huomioida yleis- ja erityisperusteisten oikeuksien käytön toiminnassaan.

2 Aineistot ja menetelmät

Yleis- ja erityisperusteiset oikeudet perustuvat usein vanhoihin toimintakulttuureihin, ja niiden raamit on määritetty nykyään pääasiassa kalastus- ja metsästyslakeihin. Selvityksessä käydään läpi yleis- ja erityisperusteisia oikeuksia määrittelevät lainkohdat niiden nykyisen sisällön, lain määräytymisen taustojen sekä viimeaikaisten muutosten kautta. Etenkin kalastuslakiin on tehty viime vuosina muutoksia, jotka ovat vaikuttaneet yleis- ja erityisperusteisiin oikeuksiin.

Yleis- ja erityisperusteiset oikeudet määritellään seuraavissa lainkohdissa:

Kalastuslaki (379/2015)

- 7 §: Yleiskalastusoikeus
- 6 §: Erityisperusteinen kalastusetus
- 8 §: Kalastus talousvyöhykkeellä ja yleisillä vesialueilla
- 10 §: Oikeus Ylä-Lapin kalastuslupa-

Metsästyslaki (615/1993)

- 7 §: Oikeus metsästää yleisellä vesialueella ja talousvyöhykkeellä
- 8 §: Kuntalaisen oikeus metsästää valtion alueella.

Selvityksen lähdeaineistona on hyödynnetty olemassa olevia kala- ja riistatalouden selvityksiä ja tilastoja. Vaikuttavuusselvityksissä keskityttiin viimeisen vuosikymmenen aikana tehtyihin selvityksiin, jotka voivat ilmentää myös yleis- ja erityisperusteisten oikeuksien vaikuttavuutta tai menetelmäkehitystä niiden seuraamiseen. Tieto koostettiin niiltä osin kuin sillä on käyttäjämäärien, käytön volyymin tai vaikuttavuuden osalta merkitystä.

Julkaistua tietoa arveltiin selvityksen suunnitteluvaiheessa olevan jokseenkin heikosti joidenkin oikeuksien käytöstä ja vaikuttavuudesta. Siksi aineistoa täydennettiin riista- ja kalatalouden asiantuntijoiden haastatteluilla, joissa kartoitettiin mm. keskeisiä tiedontarpeita, tiedon keräämisen mahdollisuuksia sekä oikeuksien merkitystä. Haastatteluja tehtiin alkuvuodesta 2019 Metsähallituksen, Suomen Riistakeskuksen, Varsinais-Suomen ELY-keskuksen sekä Luonnonvarakeskuksen asian-

tuntijoille. Haastatteluiden lisäksi selvityksen teossa saatiin apua useilta asiantuntijoilta riista- ja kalataloushallinnossa.

Seuraavissa alaluvuissa esitellään yleis- ja erityisperusteisia oikeuksia koskeva aineisto, joka sisältää oikeuksiin liittyvän lainsäädännön ja erilaiset seuranta- ja tilastojärjestelmät sekä viimeisimmät selvitykset liittyen metsästyksen ja kalastuksen vaikuttavuuteen. Kolmannessa luvussa kootaan eri lähdetietoihin perustuvat arviot oikeuksien käytön mitataavasta ja erityispiirteistä sekä esitellään asiantuntijahaastatteluissa esiin nousseet asiat. Viimeisessä luvussa esitetään esiselvityksen loppupäätelmät sekä kehitysehdotukset jatkoselvityksiä ja toimenpiteitä varten.

2.1 Yleis- ja erityisperusteiset kalastusoikeudet lainsäädännössä

Suomessa kalastusoikeus perustuu lähtökohteisesti alueen omistuksen kautta tulleeeseen oikeuteen kalastaa ja määrätä vesialueen kalastuksesta (kalastuslaki 379/2015 5 §). Tilanne on kuitenkin suhteellisen uusi, sillä kalastusoikeus liitettiin vesialueen omistukseen vasta 1900-luvun alussa. Sitä ennen kalastus oli melko vapaasti harjoitettavaa toimintaa.

Ensimmäinen versio kalastusta säätelevästä laista muotoiltiin vuonna 1902. Yksi sen tavoitteista oli säädellä kalakantoja liikakalastukselta. Samana vuonna kalastusoikeudet siirtyivät vesialueiden omistajille ja vapaita kalastusoikeuksia rajoitettiin etenkin sisävesillä. Vuosina 1941–1948 voimassa ollut jokamiehen kalastuslaki laajensi yleiskalastusoikeuksia. Vuonna 1951 kalastuslakiuudistuksen yhteydessä onkiminen sallittiin melko yleisesti kaikilla vesialueilla. Samalla kalastuslakiin kirjattiin myös oikeus kalastaa yleisillä vesialueilla sekä kiinteistön omistukseen liittyvä erityinen kalastusetus (Kalastuslaki 1951/503 2 §, 3 §, 4 § ja 6 §). Myöhemmin kalastuslakiin on tehty sekä lain osittaisilla että

kokonaisuudistuksilla muutoksia, joissa myös yleis- ja erityisperusteisia kalastusoikeuksia on tarkennettu.

Nykyisin kalastusoikeuksista, kalastusmenetelmistä sekä kalakantojen hoidosta ja kalavarojen käytöstä säädetään vuonna 2015 kokonaan uudistetussa kalastuslaissa (379/2015). Pyydyksistä, saaliista, kalastusalueista ja valtion kalavesien ja kalastuksen valvonnasta säädetään lisäksi myös kalastusasetuksessa (1360/2015). Kaupallisesta kalastuksesta, etenkin merialueilla, säädetään myös EU:n lainsäädännössä.

2.1.1 Kalastuslain 7 §, yleiskalastusoikeudet

Yleiskalastusoikeus on yksi laajimmin käytetyistä kalastusoikeuksista ja se rinnastetaan jokamiehenoikeudeksi. Yleiskalastusoikeus koskee kaikkia kotipaikasta riippumatta. Se antaa mahdollisuuden maksutta onkia ja pilkkiä sekä litkata silakkaa kaikilla vesialueilla, lukuun ottamatta vaelluskalavesistöjen koski- ja virta-alueita ja niitä vesialueita, joilla kalastaminen on muun säännöksen nojalla kielletty (Kalastuslaki 379/2015 7 §).

Yleisoikeudeksi katsotaan myös viehekalastuksen harjoittaminen yhdellä vavalla, kellalla tai vieheellä. Viehekalastus yhdellä vavalla vaatii kuitenkin kalastonhoitomaksun suorittamisen. Tosin, alle 18-vuotias ja 65 vuotta täyttänyt saa harjoittaa viehekalastusta ilman kalastonhoitomaksua (Kalastuslaki 379/2015 7 §).

Vuoden 2015 kalastuslakiuudistuksessa yhdistettiin kalastuksenhoitomaksu ja viehekalastusmaksu yhdeksi kalastonhoitomaksuksi ja maksun keräysvastuuseen asetettiin Metsähallitus. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että yleiskalastusoikeuteen kuuluville alueille ei tarvitse ostaa erikseen alueellista viehekalastuslupaa. Vesialueen omistajan lupa vaaditaan mm. silloin, kun viehekalastusta harjoitetaan usealla vavalla tai muilla pyydyksillä kuin vieheellä, ongella tai pilkillä. Tästä ovat poikkeuksena valtion yleiset vesialueet merellä sekä talousvyöhyke.

2.1.2 Kalastuslain 8 §, kalastusoikeus yleisillä vesialueilla merellä ja talousvyöhykkeellä

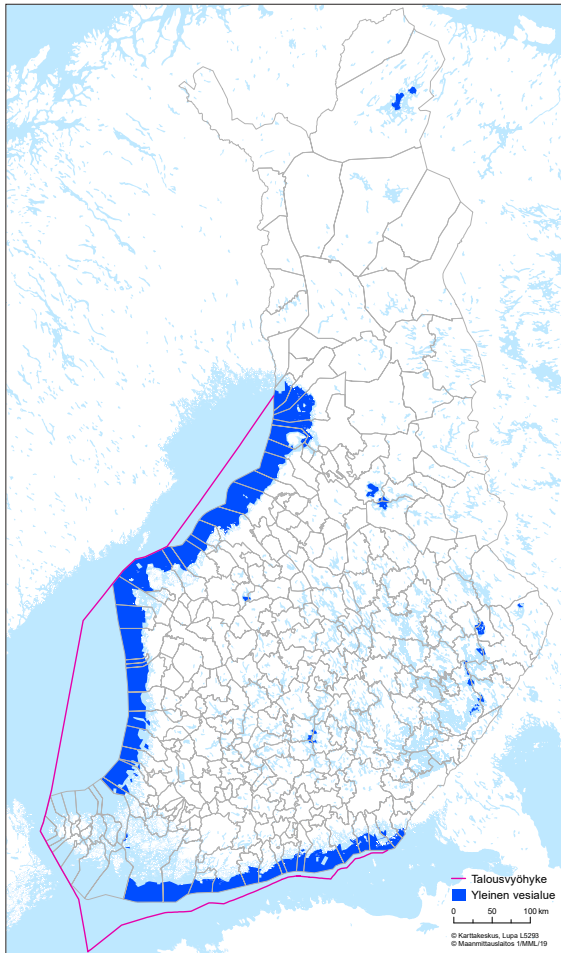
Kalastuslain 8 §:n mukaan jokainen kalastonhoitomaksun maksanut tai alle 18-vuotias tai yli 65 vuotta täyttänyt ETA-alueen kansalainen sekä Suomeen rekisteröitynyt kaupallinen kalastaja saa harjoittaa kalastusta Suomen yleisillä vesialueilla merellä ja talousvyöhykkeellä. Lisäksi Euroopan unionin jäsenvaltioihin rekisteröidyillä kalastusaluksilla on oikeus kaupalliseen kalastukseen Suomen talousvyöhykkeellä ja aluevesillä. Lohen ja taimenen pyyntipaikoille kaupallisen kalastajan tulee kuitenkin vuokrata Metsähallitukselta pyyntipaikka (Kalastuslaki 379/2015 8 §).

Vapaa-ajankalastajalle meren yleisten vesialueiden kalastusoikeus eroaa yleiskalastusoikeudesta siinä, että se mahdollistaa kalastuksen esimerkiksi verkoilla ja usealla vavalla ilman vesialueen omistajan kalastuslupaa. Vapaa-ajankalastuksen pyydyskokoja ja niiden enimmäismääriä kuitenkin säädetään kalastuslaissa ja kalastusasetuksessa (1360/2015). Kaupallisella kalastajalla on oikeus käyttää tätä suurempia pyydyksiä ja pyydysmääriä.

Yleiset vesialueet merellä ovat Suomen aluevesiä siltä osin kuin ne ovat kylänrajan ulkopuolella (Laki oikeudesta yleisiin vesialueisiin 204/1966). Käytännössä alue on suhteellisen suuri kaistale vesialueita Suomen rannikon ympärillä (kuva 1). Suomen talousvyöhyke taas käsittää aluevesiin välittömästi liittyvän merialueen. Käytännössä talousvyöhyke on meren yleisistä vesialueista jatkuva vesialue.

Yleisten vesialueiden rajat määriteltiin ensimmäisen kerran vuonna 1902 (Laki sisältävä määräyksiä välirajasta vedessä ja vesialueen jaosta 31/1902). Ne määrettiin valtion omistukseen vuonna 1966, jolloin säädettiin laki oikeudesta yleisiin vesialueisiin (204/1966). Tätä ennen vesialueiden omistus ei varsinaisesti ollut kenelläkään ja vapaa kalastus näillä alueilla oli vakiintunut käytäntö jo 1700-luvulla (Kymen vesipiirin vesitoimisto 1979).

Suomen talousvyöhyke on perustettu vuonna 2005 YK:n merioikeusyleissopimuksen perusteella. Sen ulkorajat määräytyvät Venäjän, Ruotsin ja Viron kanssa tehtyjen neuvottelui-



Kuva 1. Yleiset vesialueet ja talousvyöhyke merellä sekä yleiset vesialueet järvillä. © Metsähallitus 2019, © Maanmittauslaitos 1/MML/19.

den mukaisesti (Laki Suomen talousvyöhykkeestä 1058/2004). Kuten yleisvesialueillakin, talousvyöhykkeellä noudatetaan mitä kalastus-, metsästys- ja luonnonsuojelulainsäädännössä säädetään (Laki Suomen talousvyöhykkeestä 1058/2004).

Yleiset vesialueet on kokonaisuudessaan liitetty Metsähallituksen maa- ja vesialueomaisuudeksi. Talousvyöhykkeeseen Suomessa on käyttöoikeus. Metsähallitus vuokraa sekä talousvyöhykkeeltä että yleiseltä vesialueelta lohen ja taimenen pyyntipaikkoja kaupallisille kalastajille sekä järjestää kalastuksenvalvonnan muiden valvontaviranomaisten kanssa.

Merialueella on myös valtion yksityisluonteisia vesialueita, joilla yleisvesialueilla voimassaolevat kalastusta koskevat säädökset eivät ole voimassa.

2.1.3 Kalastuslain 6 §, kiinteistöperusteinen kalastusetus

Erityisperusteisesta kalastusetuudesta puhutaan, kun tarkoitetaan kalastuslain 6 §:n mukaista kiinteistön omistukseen liittyvää oikeutta kalastaa ja määrätä kalastuksesta jonkun toisen omistamalla vesialueella.

Kalastuslain (379/2015) 4 §:ssä kohdassa 21 erityisperusteisella kalastusetuudella tarkoitetaan ”sellaisia kiinteistönmuodostamislain (554/1995) 2 §:n 1 kohdassa tarkoitettuja kiinteistöön kuuluvia yhteisiä tai yksityisiä erityisiä etuuksia, jotka oikeuttavat kiinteistön omistajan kalastamaan muutoin kuin vesialueen omistuksen tai osakkuuden perusteella toisen omistamalla vesialueella (erityinen kalastusetusalue) taikka käyttämään erillistä kalastuspaikkaa, kuten lohi- tai siikapatoa taikka näihin verrattavaa kalapatopaikkaa, kulutuspaikkaa, verkkopaikkaa tai muuta näihin verrattavaa kalastukseen käytettävää vesistön kohtaa (erityinen kalastuspaikka)”.

Kiinteistön omistukseen perustuvat kalastusetuudet ovat siis niin sanottuja nautinto-oikeuksia, jotka oikeuttavat kalastamaan esimerkiksi valtion tai toisen kylän vesialueella tai käyttämään tiettyä kalastuspaikkaa. Valtion vesiä koskevia etuuksia on rekisteröity lähinnä Ylä-Lapin alueella sijaitseville kiinteistöille tai taloille. Niistä on mainittu usein talojen perustamispäätöksessä tai verollepanoa koskevissa asiakirjoissa. Oikeus voi perustua myös ylimuistoiseen nautintaan (KKO:2003:130), mikä tarkoittaa sitä, ettei voida osoittaa miten oikeus on alun perin saatu.

Erityisetuus voi olla rajoitettu esimerkiksi kalalajien, kalastusajankohdan tai pyydysten suhteen. Se ei myöskään oikeuta muunlaista vesialueen käyttöä, vaan ainoastaan määrätynlaisen kalastuksen (Kalastuslaki 379/2015, Hallituksen esitys kalastuslaiksi 2013, s. 33–34).

Kiinteistöperusteinen kalastusetuus voi olla joko kiinteistön oma tai usealle kiinteistölle yhteinen. Utsjoen, Inarin ja Enontekiön osakkuuksista lähes kaikki ovat niin sanottuja yhteisiä erityisiä etuuksia (Guttorm 2014). Yhteinen etuus tarkoittaa sitä, että useammalla kiinteistöllä on oikeus käyttää toiselle kiinteistölle kuuluvaa tai kiinteistöjen yhteistä etuus-

aluetta. Erityisten etuuksien osakaskiinteistöjen määrät voivat jollakin vesialueella vaihdella muutamasta aina satoihin osakkaisiin (Guttorm 2014). Osakastilan veroluku (manttaali) määrää kalastusoikeusosuuden kaikkien vesialueen osakkaiden verolukujen summasta.

Valtion vesialueilla kalastusoikeus jakautuu kalastusetuusalueella niin (ellei muuta ole kalastusetuutta perustaessa määrätty), että puolet kalastusetuusalueen kestävän kalastuksen enimmäismäärästä kuuluu valtiolle ja puolet erityisperusteisten kalastusetuuksien osakaskiinteistöille. Tästä poikkeuksena on Inarijärvi, jossa valtiolle kuuluu kaksi kolmasosaa ja erityisperusteisten kalastusetuuksien osakaskiinteistöille yksi kolmasosa kestävän kalastuksen enimmäismäärästä (Kalastuslaki 379/2015 43 §).

Käytännössä valtiolle kuuluvalla vesialueella etuuksien tulisi jakautua osakaskiinteistöjen kesken talojen verollepanossa määrättyjen verolukujen mukaisessa suhteessa eli sen mukaan kuin kukin osakaskiinteistö on saanut osuutta yhteiseen etuuteen (Kalastuslaki 379/2015 43 §). Osakaskiinteistöjen tulisi sopia kunkin etuuden sisällöstä keskenään, kestävän kalastuksen reunaehtojen sisällä, tai perustaa yhteisäluelain mukainen osakaskunta. Käytännössä kiinteistöperusteisten etuuksien osakaskuntia ei tiettävästi ole perustettu (Markku Seppänen, Metsähallitus, henk.koht. tiedonanto).

Kalastusetuusalueesta poiketen erityisellä kalastuspaikalla kalastusoikeus kuuluu yksinomaan erityisperusteisen kalastusetuuden osakaskiinteistöille, jollei muuta ole erityisperusteista kalastusetuutta perustettaessa määrätty. Vesialueen omistaja saa erityisellä kalastuspaikalla harjoittaa muuta kalastusta, jollei se merkittävästi häiritse erityisperusteisen kalastusetuuden käyttämistä. Kalastusetuuden kuuluessa usealle kiinteistölle jakautuu kalastusoikeus osuuksien mukaisessa suhteessa. Osakaskiinteistölle määrätään kalastuspaikkaan pyydysyksikkömäärä vertaamalla kalastuspaikasta saatavaa saalismäärää kyseisen vesialueen kokonaissaalismäärään (Kalastuslaki 379/2015 44 §).

Erityisperusteisia kalastusetuuksia on voimassa lähinnä Ylä-Lapissa. Niiden juuret juontavat 1800-luvulle. 1900-luvun alussa isojakko alkoi tulla ajankohtaiseksi myös Ylä-Lapissa. Tuolloin hallituksen esityksessä todettiin Enontekiössä, Inarissa ja Utsjoella muodostuneen varsin merkittävä määrä perintö- ja kruununluonteisia taloja (Hallituksen esitys 29/1924). Ylä-Lapin isojakoprosessi vietiin käytäntöön lopulta 1960-luvulla, mitä seurasi vesirajankäynti, jossa määritettiin rantaan ulottuvien kiinteistöjen vesialueomistukset. Koska kalastusoikeudet kuuluvat lähtökohtaisesti vesialueen omistajalle, puolustivat paikalliset perinteistä kalastusoikeuttaan tietyillä vesialueilla tai kalastuspaikoilla esittämällä mm. kiinteistönperustamisasiakirjoja ja muita todisteita kiinteistön omistajan oikeudesta käyttää tiettyä, toisen kiinteistön alueelle kuuluvaa kalastusetuusaluetta tai kalastuspaikkaa. Kiinteistöperusteisista kalastusetuuksista käytiin pitkäaikaiset neuvottelut ja oikeuskäsittelyt, joiden tuloksena erityiset kalastusetuudet lopulta vahvistettiin kiinteistöjen kiinteistörekisteriotteisiin ja kirjattiin myös lakiin (Sillanpää 2006).

Kiinteistöperusteinen kalastusetuus on muista kalastusoikeuksista poikkeava oikeus sisältönsä puolesta siinä, ettei etuuden sisältöä ole määriteltä kiinteistörekisterissä esimerkiksi pyydystyypin tai pyydyksien määrän tai muiden kalastukseen liittyvien yksityiskohtien suhteen. Myös lainsäädännössä kiinteistöperusteiset kalastusetuudet jäivät lopulta jokseenkin määrittelemättömiksi oikeuksiksi. Laissa ei ole esimerkiksi määriteltä voiko etuuden antaa kalastuslupana eteenpäin, myydä tai vuokrata tai miten kalastusetuutta saa käyttää. Esimerkiksi se, kuuluuko viehekalastus etuuden piiriin vai ei, on viety ratkaistavaksi korkeimpaan oikeuteen. Vuonna 2003 Korkein oikeus teki päätöksen (KKO:2003:130), jonka mukaan viehekalastus ei liity etuuden alkuperäiseen käyttötarkoitukseen vaan luokitellaan yleiskalastusoikeudeksi ja olisi siten luovanvaraista.

2.1.4 Kalastuslain 10 §, Ylä-Lapin kalastusoikeudet

Ylä-Lapissa on kuntalaisilla asuinpaikkaan perustuva kalastusoikeus kalastuslain 10 §:n perusteella. Henkilö, jonka kotikunta on Enontekiö, Inari tai Utsjoki, saa hakea Metsähallitukselta korvauksetta luvan kalastaa kotikunnassaan valtion vesialueilla. Lupa on henkilökohtainen ja myönnetään enintään kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Lupa ei koske Teno- ja Näätämöjoen, Tuulamojoen ja Paatsjoen tai Tornion- ja Ounasjoen vesistöjen lohen ja taimenen nousualueita (Kalastuslaki 379/2015 10 §). Ennen vuoden 2015 kalastuslain uudistusta kyseistä rajoitusta ei ollut.

Maaliskuussa 2019 eduskunta muutti kalastuslain 10 §:ää siten, että Ylä-Lapin alueen kuntalainen saa lunastaa lohen ja taimenen nousualueille henkilökohtaisen kausiluvan, joka oikeuttaa Metsähallituksen asettamien lupaehtojen puitteissa viehekalastukseen henkilön kotikunnassa sijaitsevilla valtiolle kuuluvilla lohen ja taimenen nousualueilla. Kausiluvan hinta määräytyy valtion maksuperustelain (150/1992) perusteella, mutta on alle 18-vuotiaille maksuton. Kalastuslain 10 §:n muutosta perusteltiin hallituksen esityksessä mm. sillä, että vuoden 2016 muutos on osoittautunut tarpeettoman voimakkaaksi keinoksi suojella vaelluskalakantoja. Muutosta haettiin myös perustuslain 17 §:n 3 momentin vuoksi, joka takaa saamelaisten oikeuden ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan (Hallituksen esitys 309/2018 vp).

Ylä-Lapin kalastusoikeus valtion vesille perustuu alkujaan alueella vakinaisesti asuville annettuihin kalastusoikeuksiin luontaiselinkeinon, kotitarvekalastuksen ja ammattikalastuksen harjoittamiseen. Ennen vesipiirirajankäyntitoimituksia vesialueiden omistuksista ei ollut selvyyttä ja Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntalaiset kalastivat alueella maksutta. Vesipiirirajankäyntien jälkeen vesialueet ja siten myös kalastusoikeudet siirtyivät valtiolle, pois lukien erityiset kalastusetuudet. Nykyiseen muotoonsa kalastuslain 10 § alkoi muotoutua vuoden 1982 kalastuslaissa, kun kyseisen lain 12 §:ään lisättiin kohta, jonka mukaan Enontekiön, Inarin tai Utsjoen kunnassa vakinaisesti asuville annetaan maksutta

oikeus kalastaa mainituissa kunnissa sijaitsevilla valtiolle kuuluvilla vesialueilla. Hallituksen esityksessä perusteeksi mainittiin kalavesien merkitys alueen asukkaille ja heidän elinkeinoilleen (Hallituksen esitys 143/1997 vp). Ylä-Lapin kuntien kalastusoikeuden taustalla on myös (nykyään kumottu) luontaiselinkeinolaki (610/1984), jonka tarkoituksena oli parantaa luontaiselinkeinoja harjoittavien henkilöiden toimeentulon mahdollisuuksia maan pohjoisilla alueilla.

Kalastuslain 10 §:n lisäksi Ylä-Lapissa on voimassa kolttalain 9 § (253/1995), jonka mukaan Koltta-alueella asuvalla koltalla on oikeus harjoittaa kalastusta koltta-alueella olevilla valtion vesialueilla.

2.2 Yleis- ja erityisperusteiset metsästys-oikeudet lainsäädännössä

Suomessa oikeus harjoittaa metsästystä ja määrätä siitä kuuluu lähtökohtaisesti alueen omistajalle (Metsästyslaki 615/1993 6 §). Valtion alueilla metsästäminen on mahdollista joko ostamalla metsästyslupan tai hyödyntämällä vapaita metsästys-oikeuksia yleisillä vesialueilla ja Pohjois-Suomessa tai vuokraamalla metsästys-oikeus (rekisteröidyt yhdistykset).

2.2.1 Metsästyslain 7 §, oikeus metsästää yleisellä vesialueella ja talousvyöhykkeellä

Suomessa talousvyöhyke ja yleiset vesialueet (ks. kuva 1) kuuluvat vapaiden metsästys-oikeuksien piiriin. Metsästyslain (615/1993) 7 §:n mukaan jokaisella Suomessa pysyvästi asuvalla on oikeus metsästää yleisellä vesialueella meressä tai siihen kuuluvilla saarilla ja luodoilla, jotka kuuluvat valtiolle ja joiden hallintaa ei ole kenellekään luovutettu. Vuodesta 2005, Suomen talousvyöhykkeen perustamisen jälkeen, oikeus on koskenut myös Suomen talousvyöhykettä.

Järvien yleisillä vesialueilla ja tällaisella alueella olevilla valtion omistamilla saarilla tai luodoilla oikeus koskee vain sen kunnan asukkaita, johon yleinen vesialue osaksi tai kokonaan kuuluu taikka johon se rajoittuu (Met-

sästyslaki 615/1993 7 §). Järvien selät määritellään yleisvedeksi, jos selän pituus ja leveys on kahdeksan kilometriä tai enemmän (Laki sisältävä määräyksiä välirajasta vedessä ja vesialueen jaosta 31/1902, 2 §).

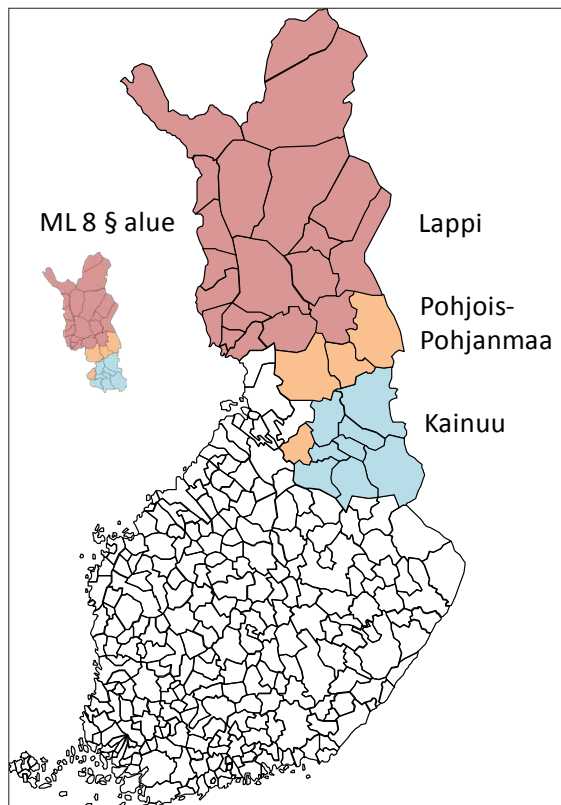
Yleisillä vesialueilla ja talousvyöhykkeellä tapahtuvassa metsästyksessä on noudatettava maa- ja metsätalousministeriön asetuksella määrittämiä rajoituksia (Metsästyslaki 615/1993 38 §) sekä metsästysasetuksen mukaisia metsästysaikoja. Harmaahylkeen metsästys tapahtuu maa- ja metsätalousministeriön asettamien alueellisten kiintiöiden puitteissa (615/1993 10 §). Itämerennorpan metsästykseen tarvitaan pyyntilupa (Metsästysasetus 666/1993). Hylkeiden saalisilmoitus tehdään Suomen riistakeskukselle.

Yleisillä vesialueilla sijaitsee luonnonsuojelualueita, joilla selkärankaisten eläinten tappaminen on lähtökohtaisesti kiellettyä (Luonnonsuojelulaki 1096/1996 13 §). Yli 100 hehtaarin nk. muun luonnonsuojelualan perustamissääädöksissä voidaan kuitenkin metsästys sallia, jos se ei vaaranna alueen perustamistarkoitusta tai aiheuta haittaa alueen muulle käytölle. Metsästys voidaan esimerkiksi sallia alueellisten tai ajallisten rajoitusten puitteissa tai tiettyjen riistaeläimien osalta (Luonnonsuojelulaki 1096/1996 17a §).

2.2.2 Metsästyslain 8 §, kuntalaisen oikeus metsästää valtion alueella

Metsästyslain (615/1993) 8 § mahdollistaa vapaan metsästyksen valtion alueilla oman kunnan alueella, jos kotikunta on Lapin tai Kainuun maakunnassa tai Kuusamon, Pudasjärven tai Taivalkosken kunnassa, sellaisina kuin ne olivat 31. päivänä joulukuuta 2014 8 (kuva 2). Lain voimaantulon aikaan Vaalan kunta kuului vielä Kainuun maakuntaan ja kuuluu siten edelleen Metsästyslain 8 §:n piiriin. Kotikunta määritetään siksi kunnaksi, jossa henkilö asuu tai, jos hänellä on useita asuntoja tai ei asuntoa lainkaan, jota hän perhesuhteidensa, toimeentulonsa tai muiden vastaavien seikkojen johdosta itse pitää kotikuntanaan ja johon hänellä on edellä mainittujen seikkojen perusteella kiintein yhteys (Kotikuntalaki 201/1994).

Metsästyslain 10 § asettaa tiettyjä reuna-ehtoja metsästykselle (esim. hirvieläimet ja



Kuva 2. Metsästyslain 8 §:n alueen rajat. © Metsähallitus 2019, © Maanmittauslaitos 1/MML/19.

suurpedot), sillä metsästykseen tulee joko olla pyyntilupa tai metsästyksessä on noudatettava maa- ja metsätalousministeriön asetuksessa säädettyä alueellista kiintiötä (karhunmetsästys poronhoitoalueella). Lisäksi metsästyksessä tulee noudattaa metsästysasetuksen mukaisia pyyntiaikoja tai niiden mahdollisia rajoituksia (616/1993 38 §). Hirvieläimen metsästyksessä tulee saada pyyntilupa (pl. metsäkauris) myös 8 §:n perusteella metsästettäessä ja kaadosta tulee tehdä saalisilmoitus Suomen riistakeskukselle.

Luonnonsuojelulain mukaan kansallispuistoissa, luonnonpuistoissa tai muilla suojelualueilla ei saa pyydystää, tappaa tai hätyyttää luonnonvaraisia selkärankaisia eläimiä (1096/1996 13 §). Koska metsästyslaissa metsästyksen määritelmässä metsästyksellä tarkoitetaan luonnonvaraisena olevan riistaeläimen pyydystämistä ja tappamista (ML 615/1993 2 §), ei metsästys lähtökohtaisesti ole sallittua luonnonsuojelulain edellä mainituilla alueilla. Luonnonsuojelulain 17 a § mahdollistaa kuitenkin 8 §:n kuntalaisille mahdollisuuden metsästää muilla luonnonsuojelualueilla,

ellei se vaaranna alueen perustamistarkoitusta tai aiheuta haittaa alueen muulle käytölle. Tarvittaessa tätä oikeutta voidaan rajoittaa alueellisesti tai tiettyjen riistaeläinlajien osalta suojelualueen perustamisasetuksessa.

Kuntalaisen oikeudesta metsästää kansallispuiston alueella säädetään erikseen (1096/1996 16 §). Käytännössä useiden kansallispuistojen ja muiden luonnonsuojelualueiden kohdalla perustamissäädökseen on tehty luonnonsuojelulain mukainen poikkeus ja metsästys on sallittu paikkakuntalaisille. Metsästys on sallittu paikallisille myös muutamissa luonnonpuistoissa, kuten Kevolla (Metsähallitus 1994). Lisäksi luonnonsuojelulain 16 § 1 momentin mukaan saamelaisten kotiseutualueella sijaitsevista kansallis- ja luonnonpuistoissa on turvattava saamelaisten kulttuurin ylläpitämisen ja kehittämisen edellytykset.

Kuntalaisten vapaa metsästysoikeus on kirjattu ensimmäisen kerran metsästyslakiin vuonna 1934, kun Lapin läänissä ja eräissä Oulun läänin kunnissa paikallisille asukkaille myönnettiin metsästysoikeus valtion mailla. Vuoden 1934 jälkeen oikeutta on esitetty uudistettavaksi useaan otteeseen, mutta oikeus on säilynyt jotakuinkin sellaisenaan vuoden 1993 metsästyslaissa. Vuonna 1969 metsästysoikeus muutettiin koskemaan ainoastaan asukkaan oman kunnan alueella sijaitsevia valtion alueita (Salmi & Salmi 2005).

2.3 Tilastot ja seurantajärjestelmät

Kalastukseen ja metsästykseseen liittyvää tilastointia ja seurantaa tekevät Luonnonvarakeskus (Luke), Metsähallitus ja Suomen riistakeskus. Luke on keskeisin julkista tietokantaa ylläpitävä taho, joka tuottaa kala- ja riistatilastoja sekä julkaisee tilastoja mm. kalastus- ja metsästysharrastuksen kehityksestä sekä saalismääristä. Luken julkiset tilastot julkaistaan tilastotietokannassa (www.stat.luke.fi).

Vapaa-ajankalastusta kuvataan väestötasolla tehtävien kyselytutkimuksien avulla kahden vuoden välein (Luonnonvarakeskus 2019a). Tilastoon koostetaan tiedot vapaa-ajankalastuksen harrastemääristä, kalastusvälineistä ja harrastajien demografiasta. Tilastoa on kerätty vuodesta 1997. Vuoteen 2012

tilasto on julkaistu myös kalasaaliin ja saaliin arvon osalta, mutta vuosilta 2014 ja 2016 tulokset eivät ole julkisesti saatavilla.

Toinen merkittävä, väestötasolla toistuvasti tehtävä tutkimus on Luonnon virkistyskäytön valtakunnallinen inventointi (LVVI 1 ja LVVI 2), joissa on seurattu luontoharrastusten suosittuutta noin 10 vuoden välein (Sievänen & Neuvonen 2011). LVVI:ssä ovat mukana myös kalastus- ja metsästysharrastukset. LVVI 1- ja LVVI 2 -tutkimuksissa demografinen tarkastelu on vapaa-ajankalastustilastoa tarkempaa. Toisaalta kohderyhmä on rajattu ikävuosiin 15–74-vuotiaat, mikä rajaa esimerkiksi osan yleisen kalastusoikeuden piirissä kalastavista tilaston ulkopuolelle.

Yleiskalastusta kuvaavat tilastot huomioivat otannassa vain Suomessa asuvat ihmiset tietyssä ikäryhmässä. Tilaston ulkopuolelle jäävät esimerkiksi ulkomaalaiset matkailijat.

Luke julkaisee vuosittain tilastosarjaa myös kaupallisen kalastuksen saaliismääristä kalastusalueittain, kaupallisten kalastajien määrästä ja saaliin arvosta (Luonnonvarakeskus 2019b). Osa tiedoista tulee ELY-keskuksilta, joille kaupalliset kalastajat toimittavat saalistiedot. Luken tehtävänä on myös kerätä saalispalautteita Ruotsin ja Norjan rajajoilta rajajokisopimusten velvoittamana. Rajajokien kalastuksen saalispalautteet kerätään luvan lunastaneilta kalastajilta, tiedossa olevilta osakaskunnilta tai yksittäisiltä osakaskalastajilta (Länsman & Niemelä 2010).

Metsähallitus seuraa lupamyyntijärjestelmien kautta myytyjen kalastus- ja metsästyslupien määrää ja arvioi vuosittain myytyjen lupien perusteella lupa-asiakkaiden eränkäyntipäivien määrän. Lupatyyppejä on useita muutaman tunnin luvista kausilupiin, joten eränkäyntipäivien määrä lasketaan tiettyjen painotuskertoimien avulla, joissa voimassaoloajalle on oletettu tietty käyttöintensiteetti. Eränkäyntipäivien kokonaismäärä on yksi tunnusluku, jolla kuvataan Metsähallituksen erätalouden vaikuttavuutta.

Valtakunnallinen metsästystilasto julkaistaan vuosittain (Luonnonvarakeskus 2018). Siinä kuvataan metsästäjien määrä, metsästäneiden määrä, metsästyspäivät ja riistasaalis. Tilasto koostetaan sekä riistahallinnon tietojen perusteella (esim. hirvisaalis, hallisaalis) että

otantaan perustuvilla valtakunnallisilla metsästäjille kohdennetuilla kyselytutkimuksilla (esim. metsäkanalintusaalis). Tämän lisäksi viiden vuoden välein on tehty Pienriistan metsästys Pohjois-Suomessa -selvitys, joka täydentää tietoja metsästyslain 8 §:n alueen metsästyksessä. Selvitys on tehty vuosilta 2003 (Korhonen 2004), 2008 (Niemi ym. 2009) ja 2013 (Nykanen ym. 2014).

Suomen riistakeskus vastaa pyyntiluvan nojalla pakollisen saalisilmoituksen vaativien riistalajien saaliin seurannasta. Metsähallitus tilastoi lupa-asiakkaidensa pienriistasaaliin (erit. metsäkanalinnut) riistasuunnittelujärjestelmään saalispalautteen perusteella. Metsästyslain 46 §:n mukaan valtion alueelle metsästyslupa ostaneen tulee antaa saalispalautte Metsähallitukselle, oli saalista tullut tai ei. Saalispalauttevelvollisuutta ei ole, jos metsästykseseen ei tarvita lupaa (esim. metsästyslain 8 §:n mukainen oikeus).

Sekä Pienriistan metsästys Pohjois-Suomessa -tutkimus että Luonnonvarakeskuksen Vapaa-ajankalastustilasto ja Metsästystilasto julkaistaan vuoden 2018 osalta vuoden 2019 aikana. Kolmas luonnon virkistyskäytön valtakunnallinen inventaario (LVVI 3) toteutetaan vuosien 2019 ja 2020 aikana.

2.4 Vaikuttavuusselvitykset

Metsästys ja kalastus tuottavat harrastajille ja yhteiskunnalle erilaisia hyötyjä. Saalis ei ole niistä ainoa eikä välttämättä edes edellytys onnistuneelle eräkokemukselle. Saalis, metsästäjien ja kalastajien määrä tai harrastepäivät kertovat vain osan metsästyksen ja kalastuksen vaikuttavuudesta tai kalastus- ja metsästysoikeuksien merkityksestä.

Metsästyksen ja kalastuksen vaikuttavuutta ja merkitystä on tutkittu sekä luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun vaikutuksia mittaavissa tutkimuksissa että itsenäisissä hyvinvointivaikutuksia ja taloudellista vaikuttavuutta arvioivissa selvityksissä. Kalastusharrastusten vaikuttavuusselvitykset ovat metsästykseseen verrattuna vähemmistönä. Huomio on niissä usein hyvinvoinnin sijaan esimerkiksi paikallisissa ekologisissa vaikutuksissa. Tämä on ymmärrettävää, sillä hyvinvoinnin mittaaminen on mutkikasta eikä hyvinvoinnin mää-

ritelmäkään ole yksiselitteinen. Hyvinvoinnin mittaamisessa voidaan keskittyä joko yksilöihin tai alueisiin. Yksilöiden kohdalla voidaan kuvata esimerkiksi kokemusperäistä hyvinvointia, sosiaalisia suhteita, psyykkistä hyvinvointia tai elintasoa. Alueiden kohdalla perinteisen bruttokansantuotteen rinnalle on kehitetty esimerkiksi OECD:n Better Life Index, jota ei tiettävästi ole Suomessa hyödynnetty kuin valtion tasolla. Hyvinvoinnin mittaamisessa hyödynnetään kyselytutkimuksia, tilastoja ja rekistereitä.

Laajin ja pitkäjänteisin sekä metsästyksen että kalastuksen hyvinvointivaikutuksiin kytkeytyvä tutkimus on LVVI, joka seuraa eri ulkoiluharrastusten suosittuuden lisäksi koettuja hyvinvointivaikutuksia toistuvasti pitkällä aikavälillä. Metsästys ja kalastus ovat tutkimuksessa mukana, mutta luontoon liittyviä harrastuksia verrataan muihin harrastusvaihtoehtoihin kokonaisuutena eikä yksittäisiä lajeja nosteta erikseen esiin. Luontoon liittyvät harrastukset tuottavat kuitenkin tutkimuksen mukaan yleisesti enemmän mielihyvää ja koetaan virkistävämpinä kuin monet muut harrastukset (Sievänen & Neuvonen 2011).

Luonnossa liikkuminen voi olla merkittävimpiä motiiveja lähteä metsästämään tai kalastamaan. Myös rentoutuminen yhdessä kavereiden kanssa, koiraharrastus tai arjesta irtautuminen nähdään tärkeinä tekijöinä. Motiiveja eräreissulle kysyttiin Metsähallituksessa vuonna 2014 tehdyssä selvityksessä (Kaikkonen & Rautiainen 2014), jossa kartoitettiin metsästäjien ja kalastajien kokemia terveys- ja hyvinvointivaikutuksia. Selvityksen mukaan valtaosa metsästäjistä ja kalastajista koki saavansa sosiaalisia, psyykkisiä ja fyysisiä hyötyjä harrastuksestaan. Hyvinvointivaikutukset olivat tiettyyn pisteeseen saakka sitä suuremmat, mitä pidempi kalastus- tai metsästysmatka oli. Myös matkaseura vaikuttaisi lisäävän koettua hyvinvoinnin määrää (Kaikkonen & Rautiainen 2014). Tulokset ovat linjassa vuonna 2017 julkaistun opinnäytetyön (Heinonen 2017) kanssa, jonka perusteella metsästys näyttäisi kohentavan mielialaa, lisäävän tyytyväisyyttä elämään ja tarjoavan sosiaalisia suhteita. Kuten Kaikkosen ja Rautiaisen (2014) selvityksessä, psyykkiset vaikutukset koetaan merkittävimmiksi (Heinonen 2017). Toisaalta

vaikutukset eivät näyttäisi olevan riippuvaisia metsästysaktiivisuudesta vaan positiiviset hyvinvointivaikutukset saavutetaan jo pienemmilläkin harrastusmäärällä (Heinonen 2017).

Metsästäminen ja kalastaminen tarkoittaa useimmiten jonkinlaista liikuntaponnistusta, vähintään siirtymistä otolliselle kalastus- tai metsästyspaikalle. Metsästettäessä kuljettu- ja kilometrejä kertyy keskimäärin enemmän kuin kalastettaessa. Liikuntasuoritus voi vaihdella henkilöstä ja reissusta riippuen paljonkin, mutta pienikin liikunnan lisäys katsotaan etenkin vähän liikkuvalla merkitykselliseksi. Metsähallitus kysyy saalispalautteen yhteydessä metsästysmatkalla kuljettujen kilometrien määrää. Palautteen perusteella metsäkanalinnun metsästäjät kulkevat metsästyspäivän aikana keskimäärin 8,1 kilometriä (Kaikkonen & Rautiainen 2014).

Vaikka saalis ei ole kalastajalle tai metsästäjälle välttämättä eräretkelle lähtemisen lähtökohtana, ei saaliin arvoa voi väheksyä. Luonnonvarakeskuksen arvion mukaan Suomesta pyydetyn riistalihan nimellisarvo oli vuonna 2013 noin 65 miljoonaa euroa ja vapaa-ajan kalastuksen saaliin arvo ammattikalastajille maksetuilla hinnoilla vuonna 2012 noin 51 miljoonaa euroa (Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos 2014a, 2014b). Kaupallisen kalastuksen merialueilta pyydetyn saaliin arvo oli sekä vuonna 2012 että 2017 noin 36 miljoonaa euroa (Luonnonvarakeskus 2019b). Yksittäisten talouksien tasolla kala- tai riistasaalis voi muodostaa huomattavan osan talouden proteiiniensaannista, mutta saaliin arvo on todennäköisesti suurempi kuin sen ravitsemuksellinen tai markkina-arvo olisi. Riista ja luonnonkala ovat villiruokaa ja luokiteltavissa useimmiten myös lähiruoaksi, joiden arvostus on nousussa (Kurunmäki ym. 2012, Taskinen 2017). Kuluttajien keskuudessa ruokavalinnat ovat arvojen ilmaisun väline ja lähiruoka yhdistetään mm. perinteikkyyteen, ympäristöön ja paikallistaloudellisiin arvoihin. Lähiruuan ostamisen koetaan tuottavan hyvää oloa (Kasslin & Valkeapää 2014) ja siitä ollaan valmiita maksamaan enemmän kuin tavanomaisesta (Kurunmäki ym. 2012). Riista voidaan kokea eettisemmäksi vaihtoehdoksi tuotettuun lihaan verrattuna, mutta se nähdään myös ter-

veellisemmäksi, maukkaammaksi ja hienomaksi (Taskinen 2017).

Metsästäjät ja kalastajat käyttävät varusteisiin, matkustamiseen sekä erilaisiin palveluihin rahaa, joka lisää toimialan ympärillä elinkeinotoimintaa ja taloudellisia vaikutuksia. Metsästys- ja kalastusharrastusten taloudellisia vaikutuksia on arvioitu useissa selvityksissä. Metsästyksen ja kalastuksen aluetaloudellisia vaikutuksia on selvitetty esimerkiksi Ruralia-instituutin ja Metsähallituksen tutkimuksessa vuonna 2013, jossa tutkittiin valtion alueilla kalastavien ja metsästävien lupa-asiakkaiden rahankäytön aluetaloudellisia vaikutuksia (Zimoch ym. 2014).

Zimochin ym. (2014) kyselytutkimus suunnattiin Metsähallituksen lupa-asiakkaille, eikä se siten huomioi vapaan metsästys- tai kalastusoikeuden piirissä harrastavia metsästäjiä tai kalastajia ja heidän rahankäyttöään. Oman maakuntansa alueella kalastavat ja metsästävät on kuitenkin huomioitu erikseen, mikä perusteella voidaan tehdä joitakin päätelmiä esimerkiksi metsästyslain 8 §:n perusteella metsästävien tai Ylä-Lapin kalastusluvalla kalastavien rahankäytöstä. Rahankäyttö on oman maakunnan alueella keskimääräistä vähäisempää kuin kauempaa matkustaessa ja se kohdistuu lähinnä polttoaineeseen ja elintarvikkeisiin. Maakunnan ulkopuolelta tullut metsästäjä tai kalastaja käytti 1,5–3,6 kertaa enemmän rahaa matkan aikana verrattuna oman maakunnan alueella metsästävänsä tai kalastavaan, joka käytti rahaa lähes pelkästään ruokaan ja polttoaineisiin ja vähemmän majoitukseen ja erilaisiin palveluihin (Zimoch ym. 2014).

Tutkimuksissa on voitu tarkastella myös harrastukseen kohdistuvaa rahankäyttöä välinehankintojen ja matkakustannusten kautta, jolloin maksuhalukkuus voi indikoida harrastuksen merkitystä harrastajalleen. Harrastuksesta voidaan ajatella saatavan rahamittaisesti vähintään niin suuri hyöty kuin siihen ollaan valmiita investoimaan. Käytännössä kulutuksesta saatu nettohyöty voi olla jopa suurempi kuin siihen käytetty rahamäärä. Tämä kuluttajan ylijäämäteoria on ollut lähtökohtana Pellikan ym. (2017) selvitykselle, jossa kyselytutkimuksesta saadun aineiston ja kysyntäfunk-

tion perusteella estimoitiin metsästyksen rahamääräistä arvoa harrastajalle, metsästys- ja riistanhoitokerralle sekä metsästykselle ja riistanhoidolle kokonaisuudessa. Arvion mukaan metsästyskäynnin nettoarvo on 57–120 euroa per käyntikerta ja metsästyksen kokonaisarvo 170–242 miljoonaa euroa vuodessa (Pellikka ym. 2017). Vaihteluväli riippuu siitä, huomioidaanko vaihtoehtokustannus matkaan käytelyle ajalle ja alueelliset erot vai ei. On mahdollista, että tulokset yliarvioivat nettoarvoa. On myös huomioitava, että matkakustannukset ovat huomattavasti suuremmat monipäiväisillä metsästysmatkoilla kuin päiväreissuilla ja että rahaa käytettiin vähemmän alueella, johon kuului Lappi, Oulu ja Kaakkois-Suomi. Siitäkin huolimatta kyse on huomattavan arvostetusta harrastuksesta, johon ollaan valmiita sijoittamaan (Pellikka ym. 2017).

Kiinnostava havainto Pellikan ym. (2017) tutkimuksessa on, että metsästysmatkoja tehdään keskimääräistä useammin, jos henkilö lähtee metsälle kotoa eikä esimerkiksi lomiasunnolta. Tulos antaa viitteitä siitä, että lähi-alueiden metsästysmahdollisuuksilla on merkitystä metsästysaktiivisuuteen.

Metsästyksen yhteiskunnallista merkitystä voidaan arvioida myös muilla taloudellisilla tunnusluvuilla kuin rahankäytöllä. Pellikka ym. (2017) tekivät samassa selvityksessä karkean arvion hirvenmetsästyksen taloudellisesta merkityksestä aiheutuneiden tai tässä tapauksessa aiheutumattomien taimituhojen ja liikenneonnettomuuksien kautta. Jokainen kaadettu hirvi pienentää liikenneonnettomuuden tai taimituhon riskiä ja sille voidaan siten laskea vältetystä vahingosta arvo. Selvityksessä arvioidaan alustavasti, että jos hirvenmetsästyksen myötä jää tapahtumatta 11 liikenneonnettomuutta, olisi sen laskennallinen säästö noin 371 000 euroa vuosittain. Jos taas hirvien aiheuttamia tuhoja metsätaloudelle jaetaan hirvikohtaisesti ja suhteutetaan ne vuosittaisiin vahinkokorvauksiin, voidaan arvioida, että metsätalousvahingoissa säästetään noin 1 000 euroa jokaista kaatoa kohti (Pellikka ym. 2017). Arviot ovat alustavia mutta toimivat esimerkkinä siitä, millaisilla menetelmillä metsästyksen arvoa voidaan kuvata.

Yleis- ja erityisperusteisilla metsästys- ja kalastusoikeuksilla on merkitystä myös mm. kulttuurin säilymiselle, harrastusmahdollisuuksille ja alueen houkuttelevuudelle. Mäen ja Linnan (2011) opinnäytetyössä metsästyslain 8 §:n merkitystä kuvataan vahvasti kulttuuriin liittyväksi oikeudeksi, jonka merkitys on tärkeä pohjoisen metsästyskulttuurin ja -perinteiden säilymiselle. Vapaan metsästys-oikeuden uskotaan myös houkuttavan Lappiin asukkaita etenkin niihin kuntiin, jossa metsästysmahdollisuudet ovat hyvät. Välillisesti oikeudet voivat tuoda alueelle myös palveluita ja yrityksiä. Metsästysmahdollisuus kannustaa myös vapaaehtoiseen riistanhoitotyöhön valtion mailla, mikä olisi muuten vaikea järjestää pohjoisen laajoille alueille (Mäki & Linna 2011).

2.5 Valtion alueiden kiintiöpäätökset

Metsähallitus on vuodesta 2005 alkaen mitoittanut valtion alueiden metsästys- ja kalastuslupamyynnin perustuen kolmivuotisiin kiintiöpäätöksiin. Kiintiöpäätöksen tarkoitus on määrittää yläraja sille, kuinka paljon valtion alueilla voidaan kalastaa tai metsästää siten, ettei sosiaalinen tai ekologinen kestävyys vaarannu. Tämän lisäksi lupamyynti suunnitellaan kohdekohtaisesti vuosittain huomioiden alueen riista- ja kalakanta.

Metsästyksen kiintiöpäätös annetaan erikseen saamelaisalueelle (Enontekiö, Inari ja Utsjoki ja Lapin paliskunnan alue Sodankylässä) ja muualle Suomeen. Seuranta- ja tilastotietojen sekä neuvottelu- ja kuulemismenetelyjen perusteella arvioidaan aluekohtaisesti metsästyksen määrää ja metsästyspainetta sekä sen ekologiaa ja sosiaalisia vaikutuksia. Vapaan metsästys-oikeuden alueella kiintiöpäätöksen valmistelussa kuullaan riistanhoitoyhdistyksiä ja saamelaisalueella saamelaiskäräjiä sekä neuvottelukuntia (Metsähallitus 2016a). Lupien enimmäismäärä asetetaan niin, että saamelaisen kulttuurin harjoittamisen oikeudet (Laki saamelaiskäräjistä) ja metsästyslain 8 §:n mukainen kuntalaisten vapaa metsästys-oikeus valtion mailla tulevat huomioitua (Metsähallitus 2016b).

Kalastuksen kiintiöpäätökset tehdään erikseen Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntien alueille sekä muualle Suomeen. Kalastuksen kiintiöpäätöksiä tehtäessä huomioidaan lakiin sekä omistusoikeuteen ja siihen rinnastettaviin oikeuksiin perustuvat kalastusoikeudet Metsähallituksen hallinnassa olevilla maa- ja vesialueilla. Tällaisia oikeuksia ovat mm. kalastuslain 7 §:n mukaiset yleiskalastusoikeudet. Kiintiöpäätösten lähtökohtana on kalastuslain 1 §, jonka mukaisesti parhaaseen käytettävissä olevaan tietoon perustuen järjestetään kalavarojen ekologinen, taloudellinen ja sosiaalinen

kestävä käyttö ja hoito. Sen avulla turvataan kalavarojen kestävä ja monipuolinen tuotto, kalakantojen luontainen elinkierto sekä kalavarojen ja muun vesiluonnon monimuotoisuus ja suojelu. Tämä toteutetaan saalis seurannan ja toteutuneen lupamyynnin sekä muun tutkimustiedon avulla. Lupa-aluekohtaisissa kiintiön määrityksissä hyödynnetään kalatalouden suunnittelu- ja seurantajärjestelmää. Kiintiöpäätöksen lisäksi kalastusta ohjataan ja säädelään lupamyyntiohjeiden ja lupa-aluekohtaisten erityisehtojen sekä sääntöjen avulla.

3 Tulokset

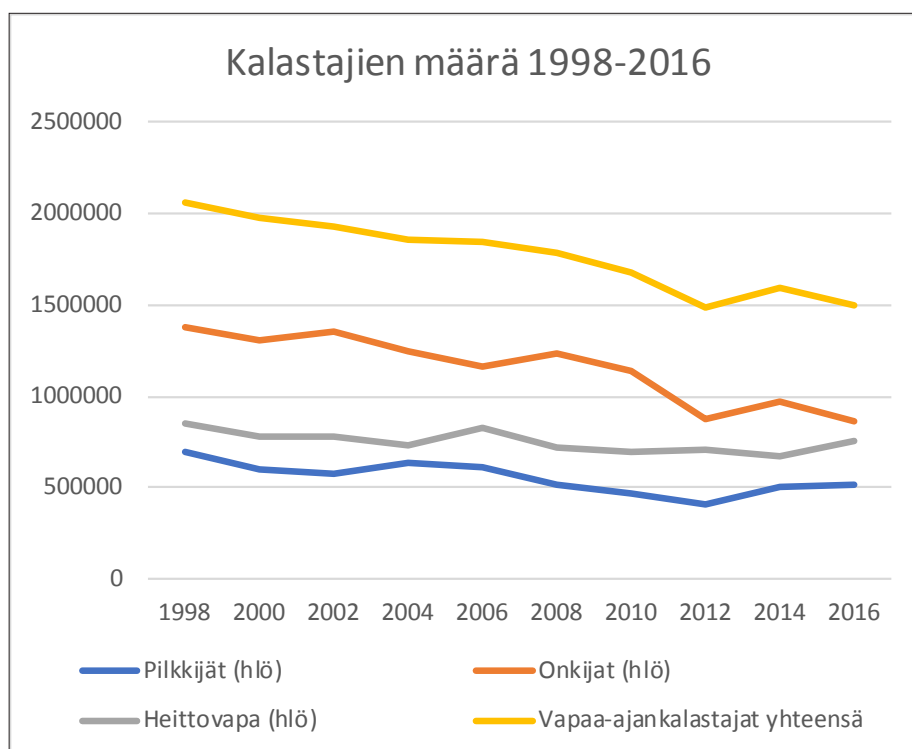
3.1 Vapaa-ajankalastus yleiskalastusoikeudella

Valtakunnallisella tasolla vapaa-ajankalastajien määrä on 2000-luvulla melko tasaisesti laskenut vuoden 1998 yli kahden miljoonan harrastajan määrästä nykyiseen noin 1,5 miljoonaan (Luonnonvarakeskus 2019a). Kalastajien määrässä näyttäisi tapahtuneen notkahdus etenkin vuosien 2010 ja 2012 välillä, mutta pidemmällä aikavälillä lasku on suhteellisen lineaarista (kuva 3). Harrastajamäärä on silti edelleen verrattain korkea. Eniten kalastajia on Etelä-Suomessa. Väkilukuun suhteutettuna eniten kalastajia on Lapissa ja Itä-Suomessa. Vapaa-ajankalastus kohdistuu pääasiassa järville (Luonnonvarakeskus 2019a).

Vuonna 2016 onkiminen ja kalastus heittovavalla olivat kaikkein suosituimpia kalastusmuotoja (Luonnonvarakeskus 2019a). Vuonna 2016 ongella kalasti Suomen kaikilla vesialueilla yhteensä 860 000 ihmistä, heittovavalla 760 000 ihmistä ja pilkillä 520 000 ihmistä. Harrastajamäärien lasku on havaittavissa lä-

hinnä onkijoiden kohdalla. Vuonna 2010 saman tilastoinnin mukaan onkijoita olisi ollut 1,1 miljoonaa (Luonnonvarakeskus 2019a). Tilastossa näkyvä notkahdus onkimisen harrastajamäärissä voi osittain selittyä tutkimusteknisillä syillä, mutta todennäköisempää on, että harrastuksen suosio on hiipunut nopeasti etenkin niiden kohdalla, jotka aikaisemminkin kalastivat vain satunnaisesti (Päivi Eskelinen ja Jani Pellikka, henk.koht. tiedonannot). Samanlaista notkahdusta ei ole nähtävissä esimerkiksi heittovapakalastuksen, pilkkimisen tai verkkokalastuksen kohdalla (Luonnonvarakeskus 2019a).

Luonnonvarakeskus kysyy vapaa-ajankalastustilastoinnissaan harrastuspäiviä eri alueilla pyyntivälineittäin. Viimeinen julkinen tilasto on tällä hetkellä vuodelta 2012 (Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos 2014b). Tuolloin ongella kalastettiin kaikki Suomen vesialueet huomioiden lähes 3,9 miljoonaa, pilkillä lähes 2,6 miljoonaa ja heittovavalla yli 5 miljoonaa päivää (Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos 2014b). Tyypillistä on, että kalastusta harras-



Kuva 3. Yleiskalastusoikeudella kalastavien määrä vuosina 1998–2016. Lähde: Luonnonvarakeskus 2019a.

tavat ovat hyvin erilaisia kalastusaktiivisuuden suhteen. Harrastajissa on paljon sekä hyvin satunnaisesti kalalla käyviä että erittäin usein kalastavia. LVVI 2 -tutkimuksen (Sievänen & Neuvonen 2011) tuloksista on nähtävissä aktiiviharrastajien vaikutus kalastuskertojen normaalijakaumaan ja keskiarvoon. Esimerkiksi onkijoilla keskimääräinen harrastuskertojen määrä on 8,5 kertaa vuodessa, mutta mediaani on vain 5. Pilkkimisen kohdalla keskimääräinen pilkkikertojen määrä on 8,2 ja mediaani 4 (Sievänen & Neuvonen 2011).

LVVI 2:ssa pyrittiin selvittämään eri omistussuhteissa olevien alueiden käyttöä kysymällä, käyttävätkö luonnossa liikkujat virkistysalueina valtion, kunnan vai yksityisiä maita. Vaikka vastaajat ovat osittain osanneet kohdistaa käytön eri omistajien maille, ei tilastosta ole pystytty luotettavasti arvioimaan, kuinka paljon kalastusta harjoitetaan eri omistajien alueilla (Sievänen & Neuvonen 2011, s. 167). On myös huomattu, että vastaajien on vaikea tunnistaa, kenen vesialueilla he kalastavat, etenkin kun kyseessä on yleiskalastusoikeuksien käyttö (Tuija Sievänen, henk.koht. tiedonanto).

Vapaa-ajankalastustilastossa harrastuspäivät on tilastoitu ELY-keskusten alueilta. Kalastusaktiivisuuden kohdistumista valtion alueille voidaan arvioida suhteuttamalla Vapaa-ajankalastustilaston (Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos 2014b) aineistoa vuoden 2012 kalastuspäivien määrästä ELY-keskuksittain valtion vesien pinta-alan osuuteen. Vaikka tarkastelu on parhaassakin tapauksessa suuntaa-antava, saadaan sen avulla mittakaava siitä, kuinka suuri merkitys valtion vesistöillä on vapaa-ajankalastukseen sisävesillä ja rannikolla. Koska onkimista, pilkkimistä ja heittovapaa käytetään todennäköisesti lähinnä rannikolla tai sisävesillä, keskitetään tarkastelu näihin alueisiin.

Valtion vesien pinta-ala on sisävedet ja merialueiden valtion yksityiset vesialueet yhteen laskettuna noin 11 % Suomen vesialueista. Pinta-alasta on poisluettu meren yleiset vesialueet ja talousvyöhyke. Valtaosa kalastuspäivistä (onki, pilkki ja heittovapa) tulee Varsinais-Suomen, Pirkanmaan, Hämeen sekä Pohjois- ja Etelä-Savon ELY-keskuksien alueilta. Valtion vesialueet painottuvat Pohjois- ja

Itä-Suomeen. Vesialueiden ja kalastuspäivien alueellisen painotuksen perusteella valtion vesialueilla kalastettiin suuntaa-antavan arvion mukaan vuonna 2012 yhteensä yli miljoonana päivänä, mikä on noin 9 % kaikista onki-, pilkki- ja heittovapapäivistä (taulukko 1). Arvio ei sisällä muita kalastustapoja, kuten vetouistelua tai perhokalastusta. Lisäksi heittovapakalastajista osa on voinut ostaa vapaluvan, jota tässä ei ole huomioitu.

Eräpalvelut laskee vuosittain lupakalastusvuorokausien määrän myytyjen lupien ja tiettyjen painotuskertoimien avulla. Esimerkiksi vuonna 2018 lupakalastusvuorokausia kertyi noin 270 000 (ei sisällä alaikäisten lupia tai pyydyslupia). Arvioitaessa yleiskalastusoikeuteen perustuvien kalastuspäivien määrää on vaarana, että kalastuspäivät tulee laskettua kahteen kertaan, ellei tiedetä, kuinka suuri osa vapakalastuksesta on vaatinut kalastuslupan. Ongelma voidaan ratkaista poissulkemalla tietyt kalastustavat ja tarkastelemalla, missä kalastus pääasiassa tapahtuu. Metsähallituksen kalastuslupa tulee ostaa tietyille erityiskohteille, kuten jokialueille. Kohteet ovat pistemäisiä ja kattavat valtion vesialueista vain murto-osan. Suurin osa näistä kohteista sijaitsee Pohjois-Suomessa, jossa valtaosalla valtion vesialueista voi kalastaa pelkällä kalastonhoitomaksulla. Metsähallituksen kalastuslupa ostetaan usein mm. perhokalastukseen tai vetouisteluun, kun käytössä on useita vapoja. Arvion mukaan valtion alueilla harjoitettiin vetouistelua ja perhokalastusta vuonna 2012 noin 370 000 päivää, joista noin puolet oli Lapin alueella. On siis jokseenkin perusteltua olla huomioimatta tässä kohtaa perhokalastusta ja vetouistelua yleiskalastusoikeuden kalastuspäivissä, sillä olemassa olevan tiedon perusteella on mahdoton arvioida, kuinka suuri osuus perhokalastuksesta tai vetouistelusta tapahtuu yleiskalastusoikeuden perusteella valtion vesillä. Vaikka osa kalastuspäivistä saattaa tulla laskettua sekä lupakalastuksen että yleiskalastusoikeuden kalastuspäivissä, on kokonaisarvio siitä huolimatta varovainen. Lupakalastuksen eränkäyntipäiviä ei ole arvioitu vuodelta 2012, mutta vuosina 2016–2018 kalastuslupapäiviä kertyi noin 200 000–280 000 (Metsähallituksen raportointijärjestelmä).

Taulukko 1. Valtion vesialueet ja kalastuspäivät.

ELY-keskus (2012)	Suomen vesialueet yhteensä, 1 000 ha	Valtion vesialueet, 1 000 ha	Arvio kalastuspäivien määrästä (1 000 päivää) valtion vesillä merellä* ja sisävesillä		
			Onki	Pilkki	Heittovapa
Uusimaa	701	29	16	6	19
Varsinais-Suomi	1 368	157	38	16	72
Häme	365	12	22	17	27
Kaakkois-Suomi	406	4	2	1	6
Etelä-Savo	476	27	24	16	17
Pohjois-Savo	358	4	4	4	4
Pohjois-Karjala	384	47	29	20	34
Keski-Suomi	325	9	5	4	8
Pohjanmaa	1 267	19	6	3	8
Kainuu	1 152	143	53	31	39
Lappi	777	404	96	130	260
Yhteensä	7 579	854	295	248	494

* Ei sisällä meren yleisvettä ja talousvyöhykettä

Vapaa-ajankalastustilastossa on kysytty kalastusaktiivisuudesta myös merellä, mutta tilastosta ei käy ilmi, onko kalastus tapahtunut rannikolla vai mahdollisesti valtion yleisillä vesialueilla. Yleiset vesialueet merialueilla ovat kuitenkin avomerikohteita, joilla kalastaminen vaatii harrastuneisuutta ja välineistöä eri tavalla kuin rannalta kalastaminen. Arvion mukaan merialueiden vapaa-ajankalastus on marginaalista verrattuna esimerkiksi järviolueilla tapahtuvaan vapaa-ajankalastukseen (Jani Pellikka, Luke, henk.koht. tiedonanto). Toisaalta merialueiden vapaa-ajankalastuksen saalismäärät voivat olla paikoin merkittävät. Vuonna 2012 25 % vapaa-ajankalastuksen saaliista saatiin mereltä (Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos 2014. Vapaa-ajankalastus 2012). On kuitenkin oletettavaa, että merellä onkiminen, pilkkiminen ja suuri osa viehekalastuksesta tapahtuu rannikon tuntumassa, yksityisillä vesialueilla ja osittain myös valtion yksityisluonteisilla vesialueilla. Yleisillä vesialueilla merellä kalastus on useimmiten verkkokalastusta tai vapakalastusta.

Toisensuuntaistakin kehitystä on nähtävissä. Havaintojen perusteella lohen vetouistelu merellä on lisännyt suosiotaan viime vuosina (Janne Rautanen, henk.koht. tiedonanto). Yleisillä vesialueilla merellä tai talousvyöhykkeellä uistelua voi harjoittaa usealla tavalla

pelkän kalastonhoitomaksun suorittamalla, ja laajat vesialueet ja maksuttomuus houkuttavat kalastamaan.

Suomen Vapaa-ajankalastajien Keskusjärjestö (Rautanen 2017) on tehnyt vuonna 2017 kyselyn lohen uistelun harrastajamäärästä ja kalastusaktiivisuudesta. Kyselyn kohderyhmä tavoitettiin sosiaalisen median harrastajaryhmien kautta. Karkean arvion mukaan Suomenlahden, Ahvenanmaan ja Pohjanlahden alueilla on yhteensä noin 300 aktiivista lohta uistelevaa venekuntaa ja mahdollisesti saman verran satunnaisemmin käyviä (Rautanen 2017). Arvion mukaan noin kolmannes aktiivisesti uistelevista venekunnista vastasi kyselyyn (Janne Rautanen, henk.koht. tiedonanto). Venekunnassa kalastaa keskimäärin noin 2 henkilöä. Kalastuspäiviä venekunnalle kertyi vuonna 2017 keskimäärin 5-8, alueesta riippuen. Keskimäärin lohisaalista tuli 0,39 lohta/kalastuspäivä (Rautanen 2017).

Suomen Vapaa-ajankalastajien Keskusjärjestön selvityksessä (Rautanen 2017) ei eroteltu, kenen vesialueella kalastajat käyvät, ja myös muita kuin yleisiä vesialueita on todennäköisesti käytössä, etenkin Ahvenanmaalla. Jos keskitytään vain Suomenlahdella ja Pohjanlahdella kalastaneisiin aktiivisesti kalastaviin venekuntiin ja oletetaan, että suurin osa kalastuksesta on tapahtunut yleisillä vesialueilla

eilla tai talousvyöhykkeellä ja että kyselyyn on vastannut kolmannes kaikista kalastajista, kävisi alueilla yhteensä noin 200 venekuntaa. Tämä tarkoittaisi noin 450:tä kalastajaa, joille kertyisi yhteensä noin 3 000 kalastuspäivää Suomenlahdella ja Pohjanlahdella. Arviosta puuttuvat satunnaisesti lohta uistelevat kalastajat (Rautanen 2017).

Lohen uistelu (kuten merellä veneestä kalastaminen ylipäänsä) vaatii huomattavia investointeja esimerkiksi veneeseen ja kalastusvälineisiin, mutta myös välittömät kustannukset voivat nousta korkeiksi. Mitallisen lohen hinnaksi tulisi kalastajien raportoimien välittömien kustannusten ja saadun saaliin perusteella yli 1 000 euroa per saaliskala (Rautanen 2017).

3.2 Oikeus Ylä-Lapin kalastuslupa

Ylä-Lapin vesialueista 90 %, noin 260 000 hehtaaria jokialueiden lisäksi, on valtion omistuksessa. Oikeus Ylä-Lapin kalastuslupa koskee niistä suurinta osaa taimenen ja lohen nousualueita lukuun ottamatta. Metsähallitus myöntää kuntalaisille kalastusluvut kolmen vuoden välein.

Metsähallituksen tilastojen mukaan vuosina 2017–2019 Ylä-Lapin paikalliset kotitarvekalastajat, luontaiselinkeinonharjoittajat ja

kaupalliset kalastajat lunastivat yhteensä 4 050 kalastuslain 10 §:n mukaista lupaa, joka vastaa n. 40 % alueen väestöstä. Eniten paikkakuntalaisia kalastajia on Inarissa. Vuonna 2016 kotitarvekalastajan lupa muuttui ruokakunta-kohtaisesta henkilökohtaiseksi, mikä on nostanut lunastettujen lupien määrää jonkin verran aiempiin vuosiin verrattuna (taulukko 2). Lunastettujen kalastuslupien määrä ei suoraan kerro aktiivisten kalastajien määrää. Maksuton kalastuslupa saatetaan lunastaa varmuudeksi, vaikka sitä ei hyödynnettäisi (Markku Seppänen, henk.koht. tiedonanto).

Vuoden 2015 kalastuslakiuudistuksen jälkeen lohen ja taimenen nousualueet eivät kuuluneet Ylä-Lapin kalastuslupan piiriin, vaan myös paikallisten tuli ostaa niille kalastuslupa. Lupia on lakimuutoksen jälkeen ostettu kuitenkin hyvin vähän. Kalastuslakiin tehtiin maaliskuussa 2019 muutos, jonka perusteella Ylä-Lapin kuntalaisille voidaan myöntää kalastuskauden mittainen lupa. Metsähallitus on arvioinut, että näitä lupia ostetaan noin 500–1 000 kpl vuodessa (Markku Seppänen, henk.koht. tiedonanto). Lupajärjestelmän kautta kalastuspainetta pystyttäisiin seuraamaan lohen ja taimenen nousualueilla ja tarpeen vaatiessa säätelemään.

Näätämöjoella ja Sevettijärven kylissä asuvilla on oikeus kalastaa verkoilla myös lohen ja taimenen nousualueella. Kalastajien tulee

Taulukko 2. Ylä-Lapin maksuttomat kalastusluvut (Lähde: Metsähallitus).

Lupakausi	Ruokakunta-kohtaisia			Henk.kohtaisia / ruokakunta-kohtaisia
	2008–2010	2011–2013	2013–2016	2017–2019
Inari				
Kotitarvekalastajat	2 468	2 186	2 276	2 629
Luontaiselinkeinonharjoittajat ja ammattikalastajat	89	59	63	41
Näätämöjoki (viehe)	97	133	223	maksullinen
Näätämöjoki (verkkokalastus)	83	75	63	45
Utsjoki				
Kotitarvekalastajat	456	485	500	636
Luontaiselinkeinonharjoittajat ja ammattikalastajat	6	8	8	1
Tenojoen sivuvedet (viehe)	79	107	237	maksullinen
Enontekiö				
Kotitarvekalastajat	591	542	550	695
Luontaiselinkeinonharjoittajat ja ammattikalastajat	29	14	14	3

kuitenkin hakea Näämämöjoelle vuosilupa ja tehdä lohenkalastuksesta saalisilmoitus Suomen ja Norjan kalastussopimuksen mukaisesti. Kolttaasaamelaiset saavat luvan maksutta. Muiden kalastajien verkkokalastuslupa on maksullinen. Lupajärjestelmän ja saalisilmoitusten perusteella Näämämöjoen kalastus tunnetaan suhteellisen hyvin. Vuonna 2018 lunastettiin 45 verkkolupaa Näämämöjoelle (taulukko 2). Määrä on ollut laskussa vuodesta 2008. Koltta-alueella, Inarin kunnan Sevettijärven, Nellimin ja Keväjärven kylissä, asuu noin 300 kolttaasaamelaista.

Kalastuslain 10 §:n mukaisesta Ylä-Lapin kalastusoikeuden käyttöaktiivisuudesta pystytään Luken saalisseurannan perusteella tekemään joitakin päätelmiä. Esimerkiksi Näämämöjoella, jossa on vuosina 2008–2017 lunastettu keskimäärin noin 70 lupaa, kalastettiin lohiverkoilla keskimäärin 30:ssä ruokakunnassa (Länsman & Seppänen 2019). Vuonna 2008 Tenojokea koskevassa tutkimuksessa (Länsman & Niemelä 2010) arvioitiin, että vuosittain noin puolet inarilaisista kalastuslupan lunastaneista ja Luonnonvarakeskuksen kalastustiedustelun palauttaneista kalasti Tenojoen sivuvesissä. Myös Inarissa vuonna 2017 noin puolet kalastuslupan lunastaneista kalasti Inarijärvellä (Niva ym. 2018).

Luvan lunastaneet kalastavat kuitenkin varsin laajalti myös muilla valtion vesillä. Muiden vesien kalastuksen määrästä tehtyjen kyselyiden ja arvioiden mukaan todennäköisesti ainakin puolet luvan lunastaneista kalastaa valtion vesillä. Varovaisella asiantuntija-arviolta muita kuin onki- ja pilkki- tai heittovapapäiviä kertyisi 5–8 päivää kalastajaa kohden, jolloin puhuttaisiin yhteensä 10 000–16 000 päivästä.

Kalasaaliista ei pystytäkään antamaan näinkään tarkkaa arviota, mutta tiedetään, että Luonnonvarakeskuksen seurantakohteilla paikallisten kalasaalis on huomattava osa kokonaissaaliista. Esimerkiksi Inarijärvellä paikkakuntalaiset kotitarvekalastajat pyydystivät vuonna 2017 yli 70 tonnia kalaa, joka on noin 43 % kokonaissaaliista (Niva ym. 2018). Näämämöjoella Suomen puolen saaliista paikallisten verkkokalastajien osuus 2000-luvulla on ollut yli 70 prosenttia (Länsman & Seppänen 2019).

3.3 Kiinteistöperusteinen kalastusetus

Kiinteistöperusteiseen etuuteen liittyvä piirre on, että etuuksien käyttäjien määrä kasvaa esimerkiksi kiinteistökauppojen tai kiinteistöjen lohkomisen ja halkomisten yhteydessä. Alkuperäisiä erityisen kalastusetuuden saaneita taloja oli yhteensä 863 kappaletta, mutta useimmat alkuperäisistä isojaossa muodostetuista ”kantataloista” ovat vuosien varrella pilkkoutuneet pienemmiksi (taulukko 3). Vuonna 2016 osakastiloja on Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnissa yhteensä noin 30 000 kappaletta, joiden osuus valtion vesistä on noin 38 %. Suurin osa on Inarin kunnan alueella (taulukko 4). Kalastusetuuksien määrä kasvaa kuitenkin vain osakkaiden määrän suhteen, sillä alkuperäisille taloille vahvistettu kalastuksen määrä pysyy samana. Erityinen kalastusetus ei myöskään kata kaikkia vesiä, vaan kalastuspaikat on määritelty paikka- tai aluekohteisesti.

Kiinteistön omistukseen sidottujen erityisuuksien kiintiö tai saalis on yhteensä 16 % valtiolle kuuluvasta kalastuksen enimmäismäärästä. Kiinteistön erityisperusteinen kalastusetus on merkitty manttaalilukuna kiinteistörekisteriotteeseen. Käytännössä osakkaan voi kuitenkin olla vaikea tulkita kiinteistörekisteriotteeseen merkitystä manttaaliluvusta kalastuksen määrää, sillä rekisteriin ei yleensä ole merkitty sallittuja pyydyksiä tai pyydysmääriä.

Kiinteistöperusteisten oikeuksien kalastusaktiivisuutta ei tunneta kovin hyvin, mutta kuten muidenkin kalastusoikeuksien kohdalla, kalastusaktiivisuus todennäköisesti vaihtelee oikeuden haltijasta riippuen. Kaikki oikeuksien haltijat eivät asu alueella tai ole tietoisia oikeudesta.

Poikkeukselliseksi kyseisen kalastusetuuden ja sen käytön seurannan tekee se, ettei laki kiellä oikeuden luovuttamista tai myymistä eteenpäin. Etuuden omistaja tai käyttäjä ei tarvitse veden omistajan lupaa tai ilmoittaa luovutuksesta. Osakaskuntaan kuuluvan osakkaan tulee luovuttaessaan kalastusoikeuttaan tehdä ilmoitus osakaskunnalle, jos oikeus sijaitsee rajajokisopimusten kalastussääntöjen

Taulukko 3. Kiinteistön omistukseen liittyvät erityiset kalastusetuudet Ylä-Lapissa valtion kohteilla.

Kunta	Alkuperäiset talot (kpl)	Osakastilat (kpl)
Enontekiö	142	5 653
Inari	433	14 655
Utsjoki	288	9 058
Yhteensä	863	29 366

Taulukko 4. Ylä-Lapin vesistöjen pinta-ala, valtion vedet ja valtion vesien erityisperusteiset vedet. Lähde: Metsähallituksen Kiinteistörekisteri 2016.

Kunta	Pinta-ala		Osuus valtion vesistä %	
	Kaikki vedet (ha)	Valtio (ha)	Erityisetsuus (ha)	Erityisetsuus
Enontekiö	33 400	29 000	7 600	26
Inari	20 9000	188 100	75 200	40
Utsjoki	17 600	15 800	6 100	38
Yhteensä	25 9900	232 900	88 900	38

soveltamisalueilla tai rajajokien sivuvesistöissä. Ainostaan Tenon kalastussääntö edellyttää saalisilmoituksen antamisen. Luvan ostajan tulisi tehdä saalisilmoitus myös silloin, kun lupa on ostettu erityisen etuuden osakkuudesta.

Vuoden 2016 kalastuslakiuudistuksen jälkeen kiinteistöperusteisten oikeuksien myynnissä ja vuokraamisessa on havaittu kasvua, mutta tarkkaa tietoa todellisesta tilanteesta ei ole (Markku Seppänen, henk.koht. tiedonanto). Myös muualla Ylä-Lapissa tehdään Luken toimesta kyselytutkimuksia lohen ja taimenen nousujoilla, mutta kyselyihin vastaamiseen ei ole varsinaista velvoitetta. Tämä poikkeaa esimerkiksi Norjan järjestelmästä, jossa saalisपालाते annetaan kaikista kalastetuista kalalajeista kaikilta vesialueilta. Vastausprosentti on lähes sata, sillä saalisपालाते on ehtona uuden kalastuslupan ostamiselle. Suomessa Tenojoella saalisपालातेteet ovat olleet 30–100 % riippuen käyttäjistä. Esimerkiksi paikkakuntalaisille osakkaille lähetetyistä kyselyistä palautuu noin 30–60 %, kun taas ulkopaikkakuntalaisille osakkaille lähetetyistä kyselyistä palautuu noin 50 % ja muille ulkopaikkakuntalaisille lähetetyistä kyselyistä noin 70 % (Länsman & Niemelä 2010, taulukko 1).

3.4 Kaupallinen kalastus valtion aluevesillä ja talousvyöhykkeellä

Suomeen rekisteröidyillä kaupallisilla kalastajilla on oikeus harjoittaa kaupallista kalastusta Suomen talousvyöhykkeellä ja yleisillä vesialueilla meressä suorittamalla kalastonhoitomaksun. Vaikka kalastonhoitomaksu ei kerro, missä kalastusta harjoitetaan tai kuinka paljon, tunnetaan kaupallisen kalastuksen suuruusluokka vapaa-ajankalastusta paremmin, sillä toimintaa valvotaan mm. kalastajarekisterien ja pakollisten saalisilmoitusten perusteella. Kaupallisen kalastuksen saalistiedot kerää ELY-keskus, ja Luonnonvarakeskus tuottaa vuosittain tilastot.

Vuonna 2017 Suomessa rekisteröitiin 2 491 kaupallista kalastajaa ja 3 217 kalastusalus- merialueille (Luonnonvarakeskus 2019b). Kalastajien määrä on 2010-luvulla ollut nousussa, mikä selittyy vuonna 2015 kalastuslakiin tehdystä muutoksesta, jonka perusteella henkilön tulee rekisteröityä kaupalliseksi kalastajaksi, mikäli aikoo kalastaa yli kahdeksalla verkolla (240 metriä). Aktiivisia kaupallisia kalastajia on huomattavasti vähemmän (Lars Sundqvist, henk.koht. tiedonanto). Kaupallisen kalastuksen tuloluokassa I, johon luetaan henkilöt tai yhteisöt, joiden keskimääräinen liikevaihto ylittää 10 000 euroa kolmen viimeksi

kuluneen tilikauden aikana, oli 433 kalastajaa vuonna 2017 (Luonnonvarakeskus 2019b).

Oikeudella kalastaa yleisillä vesialueilla ja talousvyöhykkeellä on kaupalliselle kalastukselle suuri merkitys. Vuonna 2017 97 % Suomeen rekisteröityneiden alusten kalasaaliista oli silakkaa ja kilohailia, joka kalastetaan pääasiassa troolialuksilla avomerellä, yleisiltä vesialueilta ja talousvyöhykkeeltä. Osa saaliista on myös muiden valtioiden talousvyöhykkeiltä (Lars Sundqvist, henk.koht. tiedonanto). Yleisvesialueilla on kuitenkin myös tärkeitä verkko-, rysä- ja ajosiimapaikkoja sekä Suomenlahdella että Saaristomerellä ja Pohjanlahdella (Nykänen & Niemi 2016, Vehkaoja & Nykänen 2018). Etenkin lohenkalastusta ja siian rysäkalastusta harjoitetaan yleisillä vesialueilla. Yleisvesialueiden käyttö on kuitenkin vähentynyt ja esimerkiksi rysäkalastus ja verkkokalastus on siirtynyt lähemmäksi rannikkoa, pääasiassa hyljevahinkojen välttämiseksi (Lars Sundqvist, henk.koht. tiedonanto).

Kaupalliset kalastusluvat ilmoittavat pyyntipaikan ELY-keskukselle tarkoilla paikatiedoilla, joista on teoriassa mahdollista yhdistää saalistiedot tiettyyn vesialueeseen. Paikka- ja saalistietojen perusteella valtion vesialueiden osuudesta kaupallisen kalastuksen saaliista olisi mahdollista saada hyvin todennukainen kuva. Paikkatieto ei kuitenkaan ole vapaasti käytettävissä ja tiedon käsittely vaatii enemmän resursseja kuin esiselvityksessä oli mahdollista käyttää. Kaupallisen kalastuksen saalistilastot julkaistaan Luonnonvarakeskuksen toimesta pyyntialueittain, joiden rajat voivat leikata sekä yksityisiä että valtion vesialueita. Vaikka pyyntialuetiedoista ei ole

suoraan tulkittavista, kenen vesialueelta saalis on pyydetty, pystytään valtion alueiden osuus arvioimaan hyödyntämällä tietoa siitä, missä eri kalastuslustyypit ja kalalajit liikkuvat sekä hyödyntämällä vesialueiden pinta-aloja ja saalistietoja. Metsähallituksen tuottaman arvion mukaan yleisvesialueilta ja talousvyöhykkeeltä pyydetty kaupallinen kalasaalis oli vuonna 2017 noin 92 miljoonaa kiloa, jonka arvo on yli puolet kaupallisen kalastuksen kokonaissaaliin arvosta vuonna 2017. Merkittävimmät yleisiltä vesialueilta ja talousvyöhykkeeltä kalastetut kalalajit ovat silakka ja kilohaili, joita troolataan lähinnä ulkovesiltä (taulukko 5).

3.5 Metsästys metsästyslain 8 §:n mukaisella alueella

Suomessa metsästyskortti on keskimäärin noin 5 %:lla suomalaisista ja riistanhoitomaksun maksoi vuonna 2017 noin 306 000 metsästäjää, joista noin 200 200 metsästi kyseisenä vuonna (Luonnonvarakeskus 2018). Aktiivisinta metsästysharrastus on Pohjois-Suomessa, jossa kunnan asukkaista parhaimmillaan lähes kolmanneksella voi olla metsästyskortti (Keskinarkaus ym. 2009). Metsästäjärekisterin mukaan vuonna 2018 yhteensä 57 744 metsästäjällä oli kotipaikka kunnassa, joka kuuluu metsästyslain 8 §:n mukaiseen alueeseen (taulukko 6). Se on liki 20 % kaikista metsästäjistä Suomessa.

Pohjois-Suomen metsästäjien määrä on viime vuosina laskenut, johtuen ennen kaikkea väestörakenteen muutoksesta. 1970-luvun huipun jälkeen aktiivi-iässä olevien metsästäjien määrä on selvästi vähentynyt. Syntyvyys-

Taulukko 5. Kaupallisen kalastuksen saaliin arvo yleisiltä vesialueilta ja talousvyöhykkeeltä vuonna 2017.

	Silakka	Kilohaili	Turska	Kampela	Muikku	Siika	Lohi	Taimen	Ahven	Yhteensä
Saalis (1 000 euroa)	15 000	2 200	5	1	750	500	600	30	100	19 186

Taulukko 6. Metsästyslain 8 §:n alueen paikalliset metsästäjät.

Vuosi	2012	2015	2018
Metsästäjät, joiden kotipaikka on ML 8 §:n alueen kunnassa*	59 225	59 381	57 744

*Metsästäjäksi luetaan henkilö, jolla on metsästyskortti eli riistanhoitomaksu on suoritettu vähintään kerran viiden edellisen vuoden aikana.

den lasku ja negatiivinen muuttoliike on useassa kunnassa muuttanut väestörakenteen yhä iäkkäämmäksi. Muutos on nähtävissä etenkin pienimmissä kunnissa (Jukka Keränen, Riistakeskus, henk.koht. tiedonanto).

Pienriistan metsästys

Pienriistan metsästys Pohjois-Suomessa -selvitykset vuosilta 2003, 2008 ja 2013 (Korhonen 2004, Niemi ym. 2009, Nykänen ym. 2014) ovat kyselytutkimuksia alueen pienriistan metsästyksessä valtion alueilla ja sisältävät sekä lupametsästyksen että paikallisten metsästäjien vapaan metsästysoikeuden. Tutkimuksissa on selvitetty pienriistan saalismääriä aluekohtaisesti sekä seurattu tutkimusvuosien välisiä muutoksia. Luonnonvarakeskus tekee selvityksen jälleen vuodelta 2018.

Vuonna 2013 metsästyslain 8 §:n mukaisella alueella metsästi pienriistaa noin 24 000 metsästäjää, joista noin 80 % (noin 19 400 kuntalaista) harjoitti metsästystä 8 §:n pe-

rusteella (Nykänen ym. 2014). Passiivipyynn-
tiä (loukut, raudat) harjoitti 2 400 metsästäjää, joista noin 1 900 oli paikkakuntalaisia. Ahkerimmin 8 §:n oikeutta hyödynnettiin Kainuussa ja Ala-Lapin alueella (Nykänen ym. 2014).

Pienriistaa metsästettiin 8 §:n oikeudella vuonna 2013 yhteensä 235 400 päivänä (taulukko 7). Vertailun vuoksi, vuosina 2015–2018 pienriistanmetsästyksessä kertyi valtion alueilla 168 000–181 000 lupametsästäyspäivää (Metsähallituksen raportointijärjestelmä). Merkittävimmät saalislajit 8 §:n oikeudella pyydetystä riistasta ovat metsäkanalinnut, metsäjänis ja sinisorsa. Vaikka saalismäärät vaihtelevat vuosien välillä paljon, on paikallisten saalisosuus pysynyt hyvin samankaltaisena. Vuosina 2003–2013 8 §:n oikeudella metsästettiin 70–74 % alueen pienriistasaaliista (ei sisällä pienpetoja) (taulukko 8).

Pohjois-Suomen pienriistaselvityksestä on nähtävissä, kuinka vuosien välisiin vaihteluihin metsästäjien määrässä ja metsästäyspäivissä vaikuttaa väestörakenteen muutoksen

Taulukko 7. Metsästystä harrastaneet henkilöt ja metsästäyspäivät 8 §:n oikeudella vuosina 2003–2013. Lähteet: Korhonen 2004, Niemi ym. 2009, Nykänen ym. 2014.

	2003		2008		2013	
	Henkilöä	Päivää	Henkilöä	Päivää	Henkilöä	Päivää
Aktiivipyynti	17 900	162 150	20 400	183 700	19 400	215 800
Passiivipyynti	1 850	37 600	2 700	42 350	1 900	27 700
Yhteensä		199 750		226 050		243 500

Taulukko 8. Valtion maiden pienriistasaalis metsästyslain 8 §:n mukaisella alueella vuosina 2003, 2008 ja 2013. Lähteet: Korhonen 2004, Niemi ym. 2009, Nykänen ym. 2014.

Vuosi	2003		2008		2013	
	Saalis 8 §:n alueella (kpl)	8 §:n oikeudella metsästetty saalis (kpl)	Saalis 8 §:n alueella (kpl)	8 §:n oikeudella metsästetty saalis (kpl)	Saalis 8 §:n alueella (kpl)	8 §:n oikeudella metsästetty saalis (kpl)
Teeri	42 050	32 350	19 150	12 950	38 750	26 650
Riekko	82 800	61 350	23 350	18 500	21 550	15 450
Pyy	19 000	12 500	10 050	6 200	12 500	7 350
Metso	19 750	15 200	7 250	5 400	15 400	10 700
Sinisorsa	9 350	7 400	6 100	5 100	7 000	5 750
Metsäjänis	11 200	8 300	11 000	8 350	9 300	6 800
Yhteensä	184 150	137 100	76 900	56 500	104 500	72 700
8 §:n oikeudella metsästetty saalis (% kokonaissaaliista)		74 %		73 %		70 %

lisäksi myös riistakantojen vuosittainen vaihtelu. Esimerkiksi vuosi 2013 oli metsäkanalintutiheyden kannalta verrattain hyvä ja metso- ja teerikannat olivat Pohjois-Suomessa monin paikoin runsaammat verrattuna aikaisempiin vuosiin (Niemi ym. 2009, Nykänen ym. 2014). Kun tarkastellaan vuosia 2003, 2008 ja 2013, huomataan, että metsästyspäivien määrä on kasvanut (taulukko 7). Koska tietoa ei ole saatavilla väli vuosilta, on vaikea arvioida esim. riistakantojen vaihtelun merkitystä metsästäysaktiivisuuteen.

Hirvenmetsästys

Hirvenmetsästys metsästyslain 8 §:n mukaisella alueella poikkeaa pienriistan metsästyksestä, koska se edellyttää Suomen riistakeskuksen myöntämän pyyntiluvan. Hirvenmetsästys tapahtuu myös useimmiten seurueessa.

Hirvenmetsästysoikeus valtion alueelle myönnetään hakemuksesta vuodeksi kerrallaan nk. aluelupana Metsähallituksen toimesta. Aluelupa myönnetään metsästyseuroille tai -seurueille, jotka koostuvat joukosta metsästäjiä. Seurueessa voi olla mukana paikallisia metsästyslain 8 §:n oikeudella metsästäviä sekä ei-paikkakuntalaisia metsästäjiä. Mikäli seura tai seurue koostuu pelkästään paikkakuntalaisista metsästäjistä, he voivat hakea suoraan pyyntilupaa Suomen riistakeskukselta.

Kainuussa ja Pohjois-Pohjanmaalla käytännössä kaikki metsästyseurat ja -seurueet hakevat alueluvan, joten tieto paikkakuntalaisten hirvenmetsästäjien määrästä on saatavilla Metsähallituksen tietojärjestelmästä. Lapissa taas huomattava osa (42–61 %) paikkakuntalaisista hakee hirvenpyyntilupaa suoraan Suomen riistakeskuksesta nk. paikallisina seurueina.

Suomen riistakeskuksen ja Metsähallituksen tilastojen mukaan vuonna 2018 hirveä metsästi paikallisen oikeudella 16 101 met-

sästäjää. Riistakeskuksen tietojen mukaan Lapin, Oulun ja Kainuun alueilla hirveä metsästettiin vuonna 2018 keskimäärin 8 päivää metsästäjää kohden. Tätä tukee myös Koskelan ja Nygrénin (2002) selvitys, jonka mukaan keskimäärin hirvenmetsästyspäiviä tulisi koko maassa kahdeksan metsästäjää kohden. 8 §:n alueella tämä tarkoittaisi vuonna 2018 yhteensä noin 128 800 metsästyspäivää (taulukko 9).

Suurpetojen metsästys

Merkittävä osa metsästyslain 8 §:n mukaisesta alueesta on poronhoitoaluetta. Siellä karhunmetsästys tapahtuu nk. keskeytysmetsästyksenä maa- ja metsätalousministeriön itäiselle ja läntiselle osalle asettamien kiintiöiden puitteissa. Kiintiö on ollut 23–95 yksilöä vuosina 2004–2018. Metsästys painottuu alueen itäosiin, jossa karhuja on eniten.

Kainuun maakunnassa poronhoitoalueen ulkopuolisella osalla karhunmetsästys tapahtuu Suomen riistakeskuksen myöntämien kannanhoidollisten poikkeuslupien nojalla. Pääosa tästä saaliista saadaan Kuhmosta. Samalla alueella metsästetään myös ilvestä kannanhoidollisilla poikkeusluvilla.

Karhunmetsästyksestä ei ole saatavilla tilastoja, joiden perusteella voidaan arvioida mm. metsästyslain 8 §:n mukaisella oikeudella metsästävien aktiivisuutta. Voidaan kuitenkin olettaa, että paikallisesti tällä metsästysmahdollisuudella on merkitystä ja että paikallistuntemuksen myötä merkittävä osa saaliista ammutaan paikallisten metsästäjien toimesta.

Poronhoitoalueella metsästyslain 8 §:n mukaista oikeutta voidaan hyödyntää myös nk. vahinkoperusteisessa suurpetojen metsästyksessä. Oikeus vähentää poikkeuslupiin liittyvää byrokratiaa tilanteissa, joissa suurpedon metsästys tapahtuu metsästyksen osallistuvien kotikunnan alueen valtion mailla.

Taulukko 9. Paikallisten hirvenmetsästäjien ja metsästyspäivien määrä 8 §:n alueella vuonna 2018. Lähteet: Suomen riistakeskuksen ja Metsähallituksen lupajärjestelmät.

Vuosi 2018	Lappi	Kainuu	Oulu	Yhteensä
Metsästäjät, jotka metsästivät hirveä 8 §:n oikeudella	10 957	3 631	1 513	16 101
Metsästyspäivät	87 656	29 048	12 104	128 808

3.6 Metsästys yleisillä vesialueilla

Metsästys yleisillä vesialueilla tarkoittaa käytännössä lähinnä hylkeiden ja vesilintujen ja jonkin verran myös pienpetojen metsästystä.

Harmaahylkeen eli hallin metsästys perustuu pyyntikiintiöihin, jotka ovat olleet vuodesta 2009 Manner-Suomessa 1 050 yksilöä. Kiintiön käyttöaste on jäänyt keskimäärin varsin alhaiseksi. Esimerkiksi vuonna 2017 pyydettiin yhteensä 232 hallia (SVT: Luonnonvarakeskus, Metsästys). Itämerennorppaa on saanut metsästää vuodesta 2015 alkaen pyyntiluvalla.

Saalispalautteissa annetun paikkatiedon perusteella vuosina 2014–2018 hallisaaliista n. 61 % ja itämerennorppasaaliista (2015–2018) n. 90 % saatiin yleisiltä vesialueilta ja talousvyöhykkeeltä (taulukko 10). Tiedot eivät sisällä hylkeitä, joiden metsästämiseen on myönnetty erillinen vahinkoperusteinen pyyntilupa.

Vuosina 2016 ja 2018 julkaistiin Metsähallituksen ja Suomen riistakeskuksen toimesta selvitykset Suomenlahden sekä Saaristomeren ja Pohjanlahden tärkeistä hylkeenmetsästys- ja kalastusalueista (Vehkaoja & Nykänen 2018, Nykänen & Niemi 2016). Niiden tarkoituksena oli kerätä tietoa alueiden käytön ja kehitystarpeiden suunnittelua varten. Kyseeseen vastasi Suomenlahdella noin 30 henkilöä ja Saaristomerellä ja Pohjanlahdella 92 henkilöä. Selvitysten mukaan suuri osa tärkeiksi koetuista hylkeenmetsästyspaikoista sijaitsee yleisillä vesialueilla, mutta tärkeitä paikkoja sijaitsee myös yksityisillä vesialueilla ja talousvyöhykkeellä (Vehkaoja & Nykänen 2018, Nykänen & Niemi 2016).

Yhteensä Saaristomerellä ja Pohjanlahdella arvioitiin metsästävän noin 450–500 hylkeenmetsästäjää (Vehkaoja & Nykänen 2018). Suomenlahdella asiantuntija-arvioiden mukaan

hylkeenmetsästäjiä voisi olla noin 200 (Visa Eronen, henk.koht. tiedonanto).

Hylkeenmetsästystä arvostetaan harrastajien keskuudessa korkealle (Vehkaoja & Nykänen 2018, Nykänen & Niemi 2016). Yli 93 % Saaristomerellä ja Pohjanlahdella metsästävästä piti hylkeenmetsästystä erittäin tärkeänä tai melko tärkeänä. Suomenlahdella vastaava luku oli 77 %. Saaristomerellä ja Pohjanlahdella metsästysaktiivisuus on Suomenlahtea jonkin verran korkeampaa. Lähes puolet vastaajista metsästi yli 10 päivänä vuodessa, kun taas Suomenlahdella yli kymmenenä päivänä metsästi yksi kuudesta (Vehkaoja & Nykänen 2018, Nykänen & Niemi 2016).

Metsästysaktiivisuuteen ja harrastajamääriin vaikuttaa moni asia, kuten sopivien metsästyspaikkojen sijainti ja hylkeiden esiintymisalueiden sijainti. Hylkeenmetsästys on metsästysmuodoista yksi vaativimmista ja vaatii metsästäjältä sekä merenkulun osaamista että merellä metsästykseseen soveltuvat varusteet. Kustannukset varusteista ja metsästyspäivistä voivat olla huomattavia. Yksin polttoainekulut saattavat olla yli tuhat euroa viikon metsästysreissulta (Maa- ja metsätalousministeriö, muistio 11.07.2017). Yleisten vesialueiden ja talousvyöhykkeen metsästys-oikeuden etu hylkeenmetsästykselle on, että laajat, yhtenäiset metsästysalueet mahdollistavat hylkeiden perässä liikkumisen. Hylkeenmetsästys on lajina vaativa, ja saaliin saaminen ei ole itsestäänselvyys. ML 7 §:n oikeus laskee hylkeenmetsästyksen byrokratiaa ja mahdollistaa hyljekannan kontrolloimisen sekä vahinkohylkeiden poistamisen kevyellä byrokratialla.

Vuonna 2014 Vuollet ym. (2015) selvittivät merilintujen metsästystä Suomen etelärannikolla kyselytutkimuksen avulla, tavoitteenaan kartoittaa merilinnustajien tärkeiksi kokemia alueita ja niiden käyttöä valtion alueilla. Ky-

Taulukko 10. Hallin ja itämerennorpan metsästys eri vesialueilla merellä.

	Kaikki vesialueet yhteensä, kpl	Yleinen vesialue, kpl	Talousvyöhyke, kpl	Metsästyslain 7 §:n oikeudella metsästetyt hylkeet, %
Halli (vuodet 2014–2018)	843	509	9	61 %
Itämerennorppa (vuodet 2015–2018)	505	439	15	90 %

selytutkimukseen vastasi 198 metsästäjää. Vastausten perusteella muodostettiin kuva metsästäjien profilista ja tärkeiksi koetuista metsästysalueista valtion alueilla. Suurin osa tärkeistä metsästyspaikoista on Uudenmaan edustalla, ja puolet kyselyyn vastanneista metsästäjistä tuli pääkaupunkiseudulta. Hyvillä metsästyspaikoille tullaan kuitenkin myös kauempaa. Noin 15 %:lla vastaajista oli mahdollisuus metsästää ainoastaan valtion mail- la. Monelle maattomalle metsästäjälle yleiset vesialueet olivat lähimpiä mahdollisia metsä- styspaikkoja ja toisaalta monelle myös ainoita paikkoja harjoittaa metsästystä merellä. Tyy- pillisimmin metsästysmatkalla vietetään päi- vä tai pari kerrallaan. Lähes kaikki kysymy- seen vastanneet kokivat, että metsästäjämää- rät ovat pysyneet joko samana tai nousseet viimeisten viiden vuoden aikana (Vuollet ym. 2015).

Pohjanlahdella merilinnustus ei todennä- köisesti ole yhtä aktiivista kuin Suomenlah- della, jossa on Pohjanlahteen verrattuna pa- remmin metsästykseen sopivia luotoja ja saa- ria. Tämä on kuitenkin selvittämättä. Hyvin karkeasti arvioituna meren yleisillä vesialu- eilla linnustavia saattaisi olla Suomessa pari tuhatta, mutta ilman tarkempaa selvitystä ar- vio on lähinnä suuntaa-antava (Madeleine Ny- man ja Mikko Toivola, henk.koht. tiedonannot).

Yleisillä vesialueilla ja talousvyöhykkeel- lä metsästävien määrä voi saatavilla olevien tietojen ja asiantuntijalausuntojen mukaan ol- la muutama tuhat metsästäjää. Verraten hylje- tutkimusten tietoja ja keskimääräisiä metsäs- tyspäiviä yleensä, voisi metsästyspäiviä kertyä karkeasti arvioiden 10 000–20 000 yleisillä vesialueilla ja merellä.

Yleiset vesialueet järvissä

Yleisiä vesialueita on merien lisäksi yhdeksäs- sä järvessä. Näitä ovat Oulujärvi, Lappajärvi, Höytiäinen, Pyhäselkä, Orivesi, Koitere, Puru- vesi, Päijänne ja Inarijärvi. Järvillä vapaa met- sästys-oikeus koskee vain kyseistä järveä ym- päristävien kuntien asukkaita.

Kysyimme kuudentoista riistanhoitoyhdis- tyksen toiminnanjohtajan käsitystä yleisten vesialueiden metsästyskäytöstä. Riistanhoi- toyhdistykset pyrittiin valitsemaan niin, että

niiden alueella on järven yleisvettä. Kyselyn ulkopuolelle jätettiin kuitenkin ne järvet, joil- la on voimassa myös metsästyslain 8 §:n mu- kainen vapaa metsästys-oikeus oman kunnan valtion alueisiin.

Vastausten (Metsähallitus 2019) perusteel- la useimmat yleiset vesialueet eivät näyttäi- si olevan kovin aktiivisessa metsästyskäytös- sä, vaikka käyttöhalukkuutta olisikin. Toisaalta niillä alueilla, joilla metsästys on mahdollista ja riistakanta on hyvä, oikeus koetaan paikal- lisesti tärkeäksi. Järvien yleisvesialueilla met- sästys-oikeuden hyödyntämisen edellytyksenä on myös se, että vesialueelta löytyy oikeuden piirissä olevia saaria ja luotoja, joilta vesilintu- ja voidaan pyytää. Lisäksi aavalle vesialueelle tarvitaan soveltuva venekalusto. Niillä alueilla, joilla olosuhteet ovat metsästykselle suotui- sat, kuten Päijänteellä, oikeutta hyödyntävien määrä on pysynyt melko vakaana vuosien ajan ja oikeus koetaan metsästäjien keskuudessa hyvin tärkeänä. Saatujen kuuden vastauksen perusteella järvien yleisillä vesialueilla met- sästää mahdollisesti muutama sata metsästä- jää (Metsähallitus 2019).

3.7 Saamelaisten kulttuurin harjoittaminen valtion mail- la

Saamelaisten kotiseutualue sijaitsee Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnissa sekä Sodankylästä Lapin paliskunnan alueella (Laki saame- laiskäräjistä 974/1995) ja se muodostuu suu- relta osin valtion maa- ja vesialueista. Valtion alueiden luonnonvarojen hoito, käyttö ja suo- jelu tulee suunnitella saamelaisalueella niin, että saamelaisten kulttuurin harjoittamisen edellytykset turvataan (Laki Metsähallitukses- ta 234/2016, 6 §). Kaikista laajakantoisista ja merkittävistä toimenpiteistä, jotka voivat vä- littömästi tai erityisellä tavalla vaikuttaa saa- melaisten asemaan alkuperäiskansana ja jotka koskevat saamelaisten kotiseutualueella saa- melaisten kulttuuriin vaikuttavaa asiaa, tulee viranomaisten neuvotella saamelaiskäräjien kanssa (974/1995, 37 §).

Kalastus, metsästys ja poronhoito ovat edelleen keskeinen osa saamelaisten kulttuu- rimuotoa ja elinkeinoa. Yleis- ja erityisperus- teiset oikeudet, erityisesti metsästyslain 8 §:n mukainen oikeus ja kalastuslain 10 §:n oikeus

mahdollistavat saamelaiskulttuuriin kuuluvan eränkäynnin harjoittamisen. Koltta-alueita koskee myös kolttalain 9 §:n oikeus valtion vesialueiden kalastuksesta. Lisäksi luonnonsuojelulain 16 §:n mukaan saamelaisten kotiseutualueella sijaitsevilla kansallis- ja luonnontuistoissa on turvattava saamelaisten kulttuurin ylläpitämisen ja kehittämisen edellytykset.

Jotta saamelaisten mahdollisuudet harjoittaa kulttuuriaan tulevat huomioiduiksi eräluopamyynnin suunnittelussa ja mitoituksessa, Metsähallitus tekee saamelaisalueelle erilliset metsästyksen ja kalastuksen kiintiöpäätökset. Kiintiöpäätösten valmisteluun kuuluvat olennaisena osana neuvottelut sekä saamelaiskäräjien (234/2016, 6 §) että saamelaisalueen neuvottelukuntien kanssa (234/2016, 39 §). Jatkossa eräasioita käsitellään myös vuosittaisissa saamelaisalueen neuvottelukunnissa, joissa saamelaiskäräjillä on edustus.

Saamelaisten kulttuurin harjoittamisen mahdollisuudet kalastuslainsäädännön ja rajajokisopimusten puitteissa olivat keväällä 2019 vahvasti esillä. Esiselvityksen teon aikana tehtiin kaksi merkittävää saamelaisten kalastuskulttuuriin liittyvää päätöstä. Maaliskuussa 2019 Lapin käräjäoikeus käsitteli kolmen Tenon sivuvesistössä lohen rauhoitusaihana luvattomasti kalastaneen saamelaisen saamia syytteitä kalastusrikkomuksina ja luvattomana kalastuksena ja antoi asiasta tuomiot maaliskuussa 2019. Käräjäoikeuden päätöksessä katsottiin, etteivät vastaajat syyllistyneet luvattomaan tai laittomaan kalastukseen vaan harjoittivat kalastusta perinteisenä, alkuperäiskansan kulttuurina, joka on perustuslain turvaama oikeus. Päätöksen vaikutus saamelaisten kalastusoikeuksiin yleisemmin ei tämän selvityksen kirjoitusvaiheessa ole vielä tiedossa. Syyttäjä on valittanut käräjäoikeuden päätöksestä, eikä päätös selvityksen kirjoitusvaiheessa ollut lainvoimainen.

Maaliskuussa 2019 eduskunta teki päätöksen kalastuslain 10 §:n muuttamiseksi siten, että paikalliset saavat lunastaa henkilökohallaisen kausiluvan lohen ja taimenen nousualueille. Kalastuslain muutos palauttaa osin aikaisemman kalastuslain mukaisen tilanteen, jossa ylälappilaiset saivat kalastaa maksuttomalla kalastusluvalla kaikissa valtiolle kuulu-

vissa vesissä. Muutos turvaa sekä saamelaisten että muun paikallisväestön perinteisen elämänmuodon ja kulttuurin harjoittamisen.

3.8 Haastattelut

Asiantuntijahaastattelujen avulla pyrittiin täydentämään olemassa olevien tilastojen ja seurantojen puutteita. Haastattelut tehtiin 11:lle riista- ja kalatalouden asiantuntijalle Suomen Riistakeskuksessa, Varsinais-Suomen ELY-keskuksessa, Luonnonvarakeskuksessa sekä Metsähallituksessa alkuvuodesta 2019. Haastattelut valittiin heidän tutkimustaustansa tai asiantuntemusalaansa perusteella.

Asiantuntijoilta kysyttiin heidän näkemystään oikeuksien käytön suuruusluokasta sekä yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta ja merkityksestä. Lisäksi haastateltavilta tiedusteltiin näkemyksiä olemassa olevan tutkimustiedon riittävydestä liittyen yleis- ja erityisperusteisiin oikeuksiin sekä ajatuksia mahdollisten lisätutkimustarpeiden ja käytettävien tunnuslukujen suhteen. Kysymyksiä pyydettiin tarkastelemaan asiantuntijan omaan alaan liittyvien oikeuksien osalta, mutta keskustelussa on voinut nousta esiin myös muita huomioita.

Haastateltavilta tiedusteltiin myös heidän käsitystään siitä, millaisia palveluita vapaiden oikeuksien käyttäjät Metsähallitukselta odottavat. Valtion alueita käyttävät kalastajat ja metsästäjät ovat Metsähallituksen asiakasryhmiä, riippumatta siitä, millä oikeustyyppillä he alueita hyödyntävät. Metsähallitus ei kuitenkaan ole aiemmin selvittänyt, millaisia odotuksia yleis- ja erityisoikeuksien käyttäjillä on Metsähallituksen palveluiden suhteen.

Haastatteluissa esiin tulleet asiat on jaettu luvuissa 3.8.1 ja 3.8.2 metsästysoikeuksia ja kalastusoikeuksia käsitteleviin vastauksiin.

3.8.1 Metsästysoikeudet haastatteluissa

Vaikuttavuus, merkitys

Erityisperusteisten metsästysoikeuksien suuri merkitys käyttäjilleen nousi vahvasti esille kaikissa haastatteluissa. Oikeuksien käyttö juontaa juurensa pitkään metsästysperintee-

seen ja ne koetaan tärkeäksi osaksi rannikko-alueiden ja Pohjois-Suomen paikallisia kulttuureja.

Kysymys yleis- ja erityisperusteisten oikeuksien yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta ja niiden hyödyntämisen vaikutuksista koettiin monitahoisena. Päälinjallisia ajatuksia 8 §:n metsästysoikeuden kohdalla ovat kulttuurin elinvoimaisuuden säilyttäminen, harrastusmahdollisuuksien monipuolisuus esimerkiksi koiraharrastusten kautta sekä metsästyksen sosiaalinen ulottuvuus. Myös saaliilla on merkitystä. 8 §:n alueella riistalihan mainittiin olevan edelleen merkittävä osa monen paikallisen ruokahuolto.

Metsästysoikeuden eduiksi mainitaan myös riistanhoitotyö, joka olisi ilman vapaaehtoisuustoimintaa haastavaa järjestää syrjäisille alueille. Merkittävänä yhteiskunnallisena tekijänä nostettiin esiin Pohjois-Suomen alueiden houkuttelevuus asuinseutuna. Metsästysoikeus toimii kannustimena joko jäädä asumaan ML 8 § alueen kuntiin tai jopa muuttaa näille seuduille hyvien metsästysmahdollisuuksien perässä.

Vaikka metsästyslain 8 §:n oikeuden taloudellinen merkitys saattaa olla vähäinen, sen sosiaalinen merkitys on mittaamattoman arvokas ja oikeutta arvostetaan hyvin korkealle. Kuvastavaa on, että haastateltava kuvaili kuntalaisen pitävän vapaasta metsästysoikeudesta ”kiinni kynsin ja hampain”.

Yleisten vesialueiden metsästysoikeus tarjoaa metsästysmahdollisuuden myös maattomille ja metsästysseuraan kuulumattomille, asuinpaikasta riippumatta. Oikeus koetaan etenkin Etelä-Suomen metsästäjien keskuudessa tärkeäksi erityisesti siksi, että muut valtion metsästysalueet sijaitsevat suhteellisen kaukana. Toisaalta metsästys merellä on lajina ainutlaatuinen sekä metsästettävien riistolajien että metsästystapojen suhteen ja metsästäjän tullaan myös pitkälti sisämaasta. Hylkeenmetsästyksessä metsästysoikeus yleisillä vesialueilla on usein metsästyksen edellytys, sillä hylkeet ovat usein rannikkovesien ulkopuolella. Mahdollisuus hylkeenmetsästyseen nähdään edellytyksenä saariston metsästyskulttuurin ja saaristoyhteisöjen perinteiden säilymiselle. Vaikka hylkeenmetsästyksen taloudellinen merkitys on nykyään hyvin pieni

vuonna 2015 voimaantulleen hyljetuotteiden kauppakiellon vuoksi, metsästysharrastukseen, varusteisiin ja polttoaineeseen ollaan valmiita sijoittamaan huomattaviakin summia rahaa.

Haastateltavilta kysyttiin heidän näkemystään oikeuksien käyttöön liittyvistä ongelmista tai eri käyttäjäryhmien yhteensovittamisen haasteista, mutta nimetyt haasteet liittyivät lähinnä oikeuksien käytön mahdollisuuksiin sopivien metsästysalueiden vähentyessä. Esimerkiksi 8 §:n oikeuden käytössä voi teoriasa olla mahdollisuus riistakantojen yliverotukseen, joskaan saalis seurantojen perusteella se ei käytännössä näytä toteutuvan. Paikallisten metsästäjien määrä on vähentynyt, joten paine ei ole paikallisten suunnalta kasvussa. 8 §:n alueella eri käyttäjäryhmien yhteensovittaminen luo tarvetta jatkaa aktiivista kanssakäymistä riistahallinnon, Metsähallituksen ja paikallisten riistanhoitoyhdistysten välillä niin, että eri osapuolet tulevat huomioiduiksi.

Yleisillä vesialueilla sopivien metsästyspaikkojen vähentyminen suojelualueiden perustamisen myötä on aiheuttanut ajoittain ruuhkaa tietyille kohteille. Vaikka yleiset vesialueet ovat suuria, luotoja ja saaria on suhteellisen vähän ja varsinkin sopivat metsästyskohteet ovat rajoitusten myötä vähentyneet. Tästä huolimatta yleisillä vesialueilla syntyy vain harvoin ristiriitatilanteita käyttäjien välillä.

Tiedontarve

Tutkimustiedon suhteen asiantuntijat näkevät useita tarpeita. Lisätietoa tarvittaisiin esimerkiksi hylkeenmetsästyksen sosiaalisesta merkityksestä sekä hyljesaaliin kaupallisen hyödyntämisen kieltämisen vaikutuksesta rannikolla asuvien ihmisten elinkeinoihin ja toimeentuloon. Yleisten vesialueiden merilintujen metsästyksen kohdalla tärkeäksi koetaan metsästäjien määrän, saaliin ja myös tärkeiden metsästyspaikkojen tunnistaminen. Tieto tällaisten kohteiden merkityksestä metsästykselle olisi olennaista ennen merellisten suojelualueiden perustamista.

Metsästyslain 8 §:n oikeuden käytöstä tulisi vastaajien mukaan kerätä lisää tietoa esimerkiksi käyttäjämääristä, määrän kehityksestä ja oikeuden käytön yhteiskunnallisesta mer-

kityksestä. Metsähallituksen ja riistahallinnon tulisi pystyä suunnittelemaan metsästysalueiden hoito ja lupakiintiöt yhä parempaan tutkimustietoon perustuen sekä varmistamaan, että metsästys on 8 §:n alueella ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä ja metsästyslain 20 §:n mukaista. Yksi tätä prosessia hyödyttävä tieto olisi selvittää, mihin metsästyspaine 8 §:n alueella kohdistuu. 8 §:n alueella paikallisten metsästäjien määrä ei ole asiantuntijoiden arvioiden mukaan kasvussa, millä on tulevaisuudessa todennäköisesti vaikutusta myös metsästysseuratoimintaan ja riistakantojen seurantoihin. Paikallisten metsästäjämäärien kehitystä ja sen seurauksia olisi hyvä pystyä enustamaan nykyistä tarkemmin.

Useat haastateltavat totesivat saalispalauttejärjestelmän kehittämisen olevan ensimmäisiä askelia yleis- ja erityisperusteisten oikeuksien seurannassa. Yksinkertaisimmillaan tietoa vapaiden oikeuksien käytöstä saisi lisäämällä saalispalautteen yhteyteen kysymyksen siitä, onko metsästys tapahtunut vapaalla metsästyoikeudella.

Saalispalauttejärjestelmien käyttö yleistyne, kun vuodesta 2020 yhä useammasta riistaeläimestä tulee tehdä saalisilmoitus ja esimerkiksi moni merellä metsästettävä lintulaji tulee saalisilmoituksen piiriin (Metsästysasetus 666/1993, 5 a §). Ilmoitusten perusteella voisi jatkossa kohdistaa tarkemmin kyselytutkimuksia esimerkiksi merilintuja saaliiksi ilmoittaneille. Otannallinen ongelma voi kuitenkin syntyä siitä, että Oma Riistan kautta haarukoitu perusjoukko ei välttämättä ole seuraavana vuonna sama joukko, joka metsästää yleisillä vesialueilla. Lisäksi otannan ulkopuolelle jäävät ne metsästäjät, jotka eivät ole saaneet saalista, joiden saamaa saalista ei edellytetä ilmoitettavaksi (runsaslukuisimmat saalisajit) tai jotka eivät jostain muusta syystä tee ilmoitusta.

Oikeuksien käyttöä voisi olla mahdollista selvittää myös Luken säännöllisesti tekemisissä metsästystä koskeissa kyselytutkimuksissa lisäämällä niihin kysymykset yleis- ja erityisperusteisten oikeuksien käytöstä, jos ei vuosittain niin muutaman vuoden välein.

Yleis- ja erityisperusteisten oikeuksien käytön ja vaikuttavuuden tutkimiseen ehdotettiin uusia indikaattoreita melko vähän. Saalis ja

metsästyspäivät soveltuvat metsästyspaineen indikaattoreiksi myös vapaiden oikeuksien kohdalla. Sosiaalisen vaikuttavuuden tunnusluvuksi ehdotettiin esimerkiksi metsästysmahdollisuuksien vaikutusta muuttomotivaatioon ja muuttoliikenteeseen. Hyvinvoinnin mittaaminen on lähtökohtaisesti haastavaa, mutta erilaisia tunnuslukuja on viime vuosina kehitelty. Hyvinvointia voitaisiin teoriassa mitata esimerkiksi fysiologisia muuttujia hyödyntämällä, kuten mittaamalla sykettä tai otettuja askelia.

Jatkoselvityksen tekemiselle on olennaista tavoittaa tutkimuksen kohderyhmä, joten haastattelussa kysyttiin, miten metsästäjät olisi helpoin tavoittaa. Metsästäjärekisterit, sidosryhmätilaisuudet ja alueelliset lehdet, riistahallinnon verkkosivut sekä Oma riista-palvelu olivat yleisimmin esiin nousseita kanavia. Merellä metsästävän, melko hajanaisen ryhmän tavoittamisessa voisivat toimia myös harrastajajärjestöt ja sosiaalinen media.

Asiakasryhmien odotukset Metsähallituksen palveluille

Haastateltavilta kysyttiin, minkälaisia odotuksia eri oikeuksien käyttäjillä on Metsähallituksen suhteen. Vastauksista sekä 8 §:n oikeudella että 7 §:n oikeudella metsästävien kohdalla on pääteltävissä, että metsästäjät ovat omatoimista porukkaa, joka ei perinteisesti ole odottanut Metsähallitukselta metsästysalueille erityisiä palveluja, kuten autiotupia tai polttopuita. Niitä kuitenkin arvostetaan, jos niitä sattuu olemaan käytettävissä. Usein ne eivät kuitenkaan osu samoille alueille kyseisten oikeuksien käyttäjien kanssa.

Erävalvontaan suhtaudutaan myönteisesti ja Metsähallituksen palvelupisteiden sijaintia myös harvaan asutuilla alueilla pidetään tärkeänä. Metsästäjien nähdään kuitenkin kaipaavan helppokäyttöisempiä karttapalveluja, joista selviäisivät sallitut metsästysalueet 8 §:n alueella ja yleisillä vesialueilla. Haastatelussa toistuu myös vastaus, että metsästäjät toivovat ensisijaisesti metsästysmahdollisuuksien säilymistä ja että ne huomioidaan esimerkiksi uusien luonnonsuojelualueiden perustamisprosesseissa ja metsänkäsitelyssä.

3.8.2 Kalastusoikeudet haastatteluissa

Vaikuttavuus ja merkitys

Yleiskalastusoikeutta pidetään tärkeänä oikeutena kansallisella tasolla, sillä se mahdollistaa kalastuksen kaikille, iästä ja asuinpaikasta riippumatta. Oikeus tuo ihmiset lajin pariin jo lapsena ja tekee kalastuksen harjoittamisesta helppoa. Harrastamisen helppous voi lisätä yksilöiden hyvinvointia luonnon virkistysvaikutusten kautta. Lajin harrastaminen saattaa myös vahvistaa sosiaalisia suhteita sekä hypoteettisesti tiivistää harrastajien vesiluontosuhdetta.

Vapaa-ajankalastus yleisillä vesialueilla meressä ei ole yhtä suosittua sisävesiin verrattuna, mutta merellä kalastus katsotaan aktiiviharrastajien lajiksi, johon suhtaudutaan intohimolla. Kalastuslain 8 § on tärkeä etenkin siian verkkokalastusta sekä lohen pyyntiä harrastaville ja kalastuksella voi olla merkittävääkin kotitarvekalastuksellista hyötyä.

Kaupalliselle kalastajalle kalastusoikeus yleisillä vesialueilla ja talousvyöhykkeellä on toiminnan edellytys, mutta sen merkitys myös vaihtelee merialueittain ja pyydetävän kalalajin mukaan. Yleisten vesialueiden ja talousvyöhykkeen merkitys on jonkin verran myös vähentynyt, kun kalastusalukset ovat paikoin siirtyneet lähemmäksi rannikkoa, yksityisille vesialueille, hyljevahinkojen ehkäisemiseksi. Tämä osaltaan vähentää yleisten vesialueiden ja talousvyöhykkeen merkitystä.

Ylä-Lapin kalastusoikeuksien merkitys voi olla paikallisille hyvin tärkeä kotitarvekalastuksen ja vanhojen perinteiden vuoksi. Kalastusta harjoitetaan paikoin edelleen perinteisin menetelmin ja kalastusoikeutta pidetään arvossa ja tärkeänä osana alueen kulttuuria. Kuntalaisen kalastusoikeudella on myös alueiden houkuttelevuuden kannalta merkitystä vapaan metsästysoikeuden tapaan.

Kiinteistöperusteisen kalastusoikeuden merkitys on monivivahteisempi ja oikeutta hyödynnetään eri tavoin. Paikallisilla kalastajilla on todennäköisesti myös kuntalaisen kalastusoikeus, jolloin eritysetuudella on paikallisille käytön kannalta yleensä merkitystä vain, jos etuus koskee esimerkiksi tiettyä patopaik-

kaa tai verkkopaikkaa, joka sulkee muut kalastajat sen ulkopuolelle. Tämä koskee lähinnä Tenojokea. Erityisillä etuuksilla on kuitenkin taloudellista merkitystä. Ne nostavat maan arvoa ja houkuttelevat alueelle kiinteistökauppaa. Esimerkiksi Utsjoella myydään kalastajamökkejä, joissa kalastusetuus on olennainen osa kauppaa. Myös pelkkiä kalastusetuuksia myydään tai luovutetaan eteenpäin. Viitteitä on, että ilmiö on kasvamassa etenkin Utsjoella. Tarkkaa tietoa ilmiön laajuudesta ei kuitenkaan ole. On todennäköistä, että esimerkiksi Utsjoella eritysetuuden ostaa sellainen henkilö, joka ei ole saanut ostettua kalastuslupaa, joita on rajallisesti tarjolla. Tenojoen saalisilmoitusvelvoitteen perusteella tiedetään, että joella kalastetaan luovutettujen etuuksien kautta jo enemmän kuin paikalliset kalastavat itse.

Eri oikeuksilla tapahtuva vapaa-ajankalastus on monimuotoista ja kysyttäessä siihen liittyvistä haasteista tai ongelmista, ei vapaa-ajankalastusta yleisesti nähdä kovin ongelmalliseksi esimerkiksi kalakantojen kestävyys-suhteen. Toisaalta joidenkin oikeuksien kohdalla on paikallisia haasteita. Esimerkiksi vaelluskalakantoihin kohdistuvasta kalastuksesta ei ole kaikilta alueilta riittävästi tietoa, jotta sen vaikutusta kalakantoihin voitaisiin luotettavasti arvioida. Eniten hankaluuksia nähdään olevan niissä kalastusoikeuksissa, joita koskevaa lainsäädäntöä sovelletaan eri tavalla eri tahoilla. Esimerkiksi kiinteistöön perustuvan kalastusetuuden kohdalla etuuden sisältöä tai käyttötarkoitusta ei ole yleensä määritelty tarkasti ja mm. viehekalastuksen kuulumisesta kalastusetuuteen on erilaisia tulkintoja. Tämä vaikuttaa kalakantojen säätelyn ja seurannan lisäksi myös kalastuksen valvontaa tekevän erätarkastajan työhön.

Tiedon tarve ja tiedon keruun mahdollisuudet

Haastateltavien mukaan vapaa-ajankalastusta tutkitaan hyvin vähän säännöllisesti toistuvilla tutkimuksilla. Yleiskalastusoikeuksien kohdalla tutkimusta tehdään säännöllisesti, mutta väestötasolla tehdyt tutkimukset ovat melko tehottomia, sillä suurin osa vastaajista ei kalasta lainkaan. Vastausprosentit jäävät siksi

helposti alhaisiksi. Tutkimuksen lisäämiseen esimerkiksi taloudellisten vaikutusten osalta olisi painetta, mutta esimerkiksi aluetaloudellisten vaikutusten tutkiminen nähdään tutkimuspuolella haastavaksi.

Kalakantojen käytön suunnittelua varten olisi tarpeen saada täsmällisempää tietoa vapaa-ajankalastuksen kokonaissaaliista eri vesialueilta. Tiedon keräämisessä hyödyttäisi edellytys antaa saalis palaute kaikesta kalastuksesta, kuten Norjassa, mutta sellainen edellyttäisi säädosmuutoksen. Saaliin ilmoitusvelvollisuus voisi tulla kysymykseen ainakin kriittisimmillä alueilla ja sen tulisi koskea kaikkia kalastajaryhmiä. Kiinteistöperusteisten kalastusetuksien kohdalla olisi tärkeää myös tämentää etuuksien sisältö saaliin ja pyydysten osalta. Toimenpide vaatisi joko alkuperäisten osakaskiinteistöiden oikeuksien sisällön määrittelyn tai yksittäisten osakkuuksien sisällön avaamisen erillisissä toimituksissa. Asiasta on neuvottelut käynnissä Metsähallituksen, maa- ja metsätalousministeriön ja Maanmittauslaitoksen välillä.

Yleisillä vesialueilla kalastavia on usein vaikea tavoittaa kyselytutkimuksia varten. Tällä hetkellä kalastuspaineen tutkiminen ja seuraaminen merialueilla perustuu muutamien valvontaviranomaisten havaintoihin laajoilla merialueilla. Erinäiset harrastajaryhmät, kuten vetouistelijat, on onnistuttu tavoittamaan esimerkiksi vapaa-ajankalastajien keskusjärjestön tai sosiaalisen median kautta. Verkkokalastajien ja satunnaisten kävijöiden kohdalla kyselyt tulee todennäköisesti tehdä väestötasolla tai keskittyen rannikkoalueisiin.

Kaupallisen kalastuksen vaikuttavuutta seurataan lakisääteisten velvoitteiden vuoksi melko tarkasti esimerkiksi saaliin, sivusaaliin ja saaliin arvon osalta. Puutteita tutkimustiedossa koetaan kuitenkin olevan haittaeläinten, merimetsojen ja hylkeiden, vaikutuksesta kaupalliseen kalastukseen. Kaupallisessa kalastuksessa haasteeksi on ilmennyt kalastajien haluttomuus ilmoittaa hyljevahingoista. Ilmoituksen tekeminen on vapaaehtoista ja ne koetaan usein turhiksi. Hyljevahinkoraporttien ulkopuolelle jäävät myös ne tapaukset, joissa kalastustoiminnan lopettamispäätökseen ovat ratkaisevasti vaikuttaneet lisääntyneet hyljevahingot.

4 Johtopäätökset ja pohdinta

Yleis- ja erityisperusteiset kalastus- ja metsästysoikeudet ovat monipuolinen kokonaisuus erilaisia oikeuksia, jotka mahdollistavat kalastuksen ja metsästyksen valtion alueilla joko ilmaiseksi tai suorittamalla kalastonhoito- tai riistanhoitomaksun. Potentiaalisia käyttäjiä ovat kaikki Suomen kansalaiset, eräiden oikeuksien kohdalla myös muiden maiden kansalaiset, vaikkapa matkailijat.

Yleis- ja erityisperusteiset oikeudet painottuvat Pohjois-Suomeen, etenkin Ylä-Lappiin, jossa useimmat oikeustyytit ovat voimassa ja toisaalta myös valtaosa valtion maista sijaitsee. Oikeuksien käyttö on myös aktiivisinta Pohjois-Suomessa ja Ylä-Lapin alueella. Oikeuksia hyödynnetään siis eniten siellä, missä oikeus on voimassa, mutta vaikutusta on myös kalastukseen ja metsästyksen soveltuvien alueiden sijainnilla ja etäisyyksillä. Yleisvesialueiden metsästysoikeutta hyödyntävät eniten rannikolla asuvat metsästäjät. Lähialueiden merkitys on havaittu myös tutkimuksissa. Metsästysmatkoja tehdään keskimääräistä useammin, jos henkilö lähtee metsälle kotoa eikä esimerkiksi loma-asunnolta (Pellikka ym. 2017).

4.1 Kalastusoikeuksilla laaja kirjo

Yleis- ja erityisperusteisista oikeuksista laajimmin hyödynnetty oikeus on yleiskalastusoikeus. Oikeus on voimassa suurimmalla osalla Suomen vesialueita ja koskee kaikkia Suomen kansalaisia, mutta myös muita kansallisuksia. Valtion alueiden käyttäjämääriä ei nykyisten tilastotietojen avulla pystytäkään luotettavasti arvioimaan, mutta onki-, pilkki- ja heitovapakalastuspäivien osalta pystytään esittämään suuntaa-antava arvio, jonka mukaan kalastuspäiviä tulisi yleiskalastusoikeudella noin miljoonana päivänä (taulukko 11).

Kalastusoikeus yleisillä vesialueilla ja talousvyöhykkeellä merellä on vapaa-ajankalastajien keskuudessa yleiskalastusoikeutta vähemmän hyödynnetty oikeus johtuen lajin vaativuudesta ja välineinvestoinneista. Toi-

saalta avomerellä kalastavat ovat intohimoisia harrastajia, mikä näkyy myös harrastuskustannuksissa. Suomen Vapaa-ajankalastajien Keskusjärjestön (Rautanen 2017) vetouisteluselvityksen lisäksi yleisvesien ja talousvyöhykkeen vapaa-ajankalastusta on tutkittu hyvin vähän eikä vapaa-ajankalastajien kokonaismäärästä ole tällä hetkellä edes varovaista arviota. Todennäköisesti puhutaan kuitenkin melko marginaalisesta harrastajajoukosta. Toisaalta merellä kalastavien saalismäärät voivat olla paikoin merkittäviä (erit. verkkokalastus).

Yleisvesialueiden ja talousvyöhykkeen kalastusoikeus koskee myös kaupallista kalastusta. Valtion vesialueet kattavat valtaosan Suomen avomerialueista, joilla kalastetaan suurin osa esimerkiksi silakasta ja kilohailista. Yleisiltä vesialueilta ja Suomen talousvyöhykkeeltä kalastetun kalasaaliin arvo on arvioitu vuoden 2017 osalta lähes 19 miljoonan euron arvoiseksi (taulukko 11).

Erityisperusteinen kalastusetuus ja oikeus Ylä-Lapin kalastuslupa-alueen kohdistuvat Utsjoen, Inarin ja Enontekiön alueille. Kalastusoikeudet perustuvat alun perin vanhojen elinkeinojen ja ikaikaisten perinteiden harjoittamiseen, ja oikeutta Ylä-Lapin kalastuslupa-alueella pidetään tärkeänä perinteisten kalastusmenetelmien ja kalastuspaikkojen käytölle. Ylä-Lapin maksuttoman kalastuslupan lunastaa kolmivuotiskaudelle noin 40 % paikallisista asukkaista eli noin kaksi tuhatta henkilöä. Lunastusprosentti ei kerro oikeuden käyttöasteesta. Käyttöastetta ei ole kuitenkaan tutkittu. Taulukon 11 arvio kalastuspäivien määrästä (10 000–16 000) perustuu oletukseen, että noin puolet luvan lunastaneista hyödyntää sitä ja keskimäärin oikeutta hyödynnetään 5–8 päivää vuodessa.

Ylä-Lapin erityisasetuksien hyödyntämisestä tiedetään tätäkin vähemmän. Ylä-Lapissa valtion vesialueista lähes 40 %:lla on erityisasetuksia ja osakastiloja on lähes 30 000. Ei kuitenkaan tarkkaan tiedetä, miten osakkuuksien sisältämiä kalastusasetuksia käytetään, mitä käyttöoikeus pitää sisällään ja kuinka moni niitä hyödyntää. Osakkaissa on edelleen alkuperäisiä osakastiloja, joilla oikeus liittyy

ikimuistoiseen kalastusperinteeseen ja toimeentuloon. Osakkuuksien pilkkoutuessa oikeuden käyttö ja arvo on kuitenkin muuttunut kotitarvekalastuksesta moniulotteisemmaksi. Osakkuus voi vaikuttaa kiinteistöjen hintoihin tai oikeuksia voidaan vuokrata tai myydä eteenpäin. Erityiset kalastusetuudet eroavat kalastuslain 10 §:stä siten, ettei kiinteistön omistajan, johon kalastusetuuksia kuuluu, tarvitse asua Ylä-Lapin alueella itse. Osakkuuden omistaja on nykyään yhä harvemmin paikkuntalainen.

4.2 Metsästystä pohjoisessa ja merialueilla

Metsästyslain 8 §:n mukaisella alueella Pohjois-Suomessa asuu noin 20 % suomalaisista metsästäjistä, väestöstä 5 %. Metsästyoikeutta pidetään alueella äärimmäisen arvokkaana paikallisten metsästyskulttuurin, harrastusmahdollisuuksien ja alueen houkuttelevuuden kannalta. Se myös mahdollistaa poikkeuksellisen laajojen metsästysmaiden hyödyntämisen, sillä suurin osa valtion maanomistuksesta painottuu 8 §:n alueelle. Nautintaoikeus koskee myös lähes kaikkia luonnonsuojelualueita. 8 §:n alueella sijaitsevat Suomen aktiivisimmat metsästyskunnat ja oikeutta hyödynnetään Pohjois-Suomessa aktiivisesti. Vuonna 2013 pienriistaa metsästettiin 235 000 päivänä ja vuonna 2018 hirveä noin 128 800 päivänä (taulukko 12). Metsästyspäivien kokonaismäärästä puuttuvat suurpetojen metsästyspäivät. Valtion alueiden pienriistasaaliista noin 70 % pyydetään ML 8 §:n oikeudella. Vuoden 2019 aikana julkaistaan uusi Pohjois-Suomen pienriistan metsästystä käsittelevä tutkimus (Luke), joka tarjoaa päivitettyä tietoa 8 §:n alueen metsästyksen kehityksestä.

Metsästyslain 7 §:n oikeus on Pohjois-Suomen vapaaseen metsästyoikeuteen verrattuna huomattavasti vähemmän hyödynnetty oikeus. Yleisillä vesialueilla ja talousvyöhykkeellä metsästää arvion mukaan muutama tuhat metsästäjää. Merellä metsästäminen vaatii erityisosaamista sekä sopivia olosuhteita ja varusteita. Metsästystä yleisillä vesialueilla, saati kauempana talousvyöhykkeellä ei pidetä kaikkien harrastuksena, mutta siihen vihkiytyneet harrastajat ovat lajin suhteen intohimoisia.

Metsästyslain 7 §:n oikeus on myös monelle maattomalle, erityisesti Etelä-Suomessa asuvalle metsästäjälle ainoita mahdollisuuksia päästä metsästämään lähialueille.

Hylkeenpyynnille metsästyslain 7 §:llä on keskeinen merkitys. Tämä on nähtävissä hylkeen saalispalautteista. Paikkatietojen mukaan keskimäärin 61 % halleista ja 90 % itämeren-norpista pyydetään yleiseltä vesialueelta tai talousvyöhykkeeltä. Hylkeenmetsästys on lajina vaativa ja laajoista metsästysalueista on hyötyä pyynnin suuntaamisesta niille alueille, missä hylkeet milloinkin oleilevat.

Pienriistan metsästystä yleisillä vesialueilla ja talousvyöhykkeellä ei tunneta yhtä hyvin. Vuodesta 2020 saadaan hieman enemmän tietoa metsästyspaineesta merellä yleisemmin, kun saalisilmoitusvelvollisuus laajenee metsästysasetuksen mukaisesti useisiin merilintuihin. Saalisilmoitusten perusteella on jatkossa mahdollista kohdistaa kyselytutkimuksia tarkemmin niille, jotka metsästävät merellä. Haaste on kuitenkin tavoittaa myös ne metsästäjät, jotka metsästävät merellä, mutta eivät syystä tai toisesta tee saalisilmoitusta.

Metsästyslain 7 §:n ja 8 §:n mukaisilla oikeuksilla metsästetään myös pienpetoja ja ML 8 §:n alueella paikalliset metsästäjät osallistuvat riistakolmiolaskentojen tekoon. Vapaaehtoinen riistanhoitotyö on merkittävä apu ja hyöty. Sen tulevaisuudesta ollaan huolissaan etenkin Pohjois-Suomessa, jossa harvaan asutuimmilla alueilla aktiivisten metsästäjien määrä hiipuu. Myös meren ludoilla ja saarilla pienpetometsästysinnostuksessa on havaittu laskua, joka voi liittyä suojelualueiden perustamisen myötä kaventuneisiin metsästysmahdollisuuksiin. Pienpetometsästys on kuitenkin tärkeää esimerkiksi minkkien ja supikoirien linnustolle aiheuttamien haittojen vähentämiseksi.

4.3 Eräkäytön tunnuslukujen tuottamisessa haasteita

Saalis ja metsästäjien ja kalastajien määrä ovat tietoja, jotka kertovat alueen metsästyksen ja kalastuspaineesta. Metsästyksen ja kalastuksen vaikuttavuutta ja niiden hyötyjä on puolestaan arvioitu esimerkiksi rahankäytön tuottamien aluetaloudellisten vaikutusten pe-

rusteella tai kysymällä eränkäynnin kokemuksesta hyvinvointivaikutusta. Vaikuttavuutta kuvaa myös käytön aktiivisuus, jota Metsähallitus arvioi metsästykseseen käytettyjen päivien, eränkäyntipäivien määrällä. Fyysistä hyvinvointia voidaan arvioida myös mittaamalla kuljettuja kilometrejä.

Metsähallitus seuraa tällä hetkellä lupa-asiakkaiden eränkäyntipäiviä, saalista sekä kävelykilometrejä. Yleis- ja erityisoikeuksien käyttöä ei tällä hetkellä seurata Metsähallituksen toimesta.

Luonnonvarakeskuksen tuottamia tilastoja metsästyksestä ja kalastuksesta ei useimmiten pystytä kohdistamaan eri alueille alueen omistussuhteen perusteella eikä niistä pysty myöskään tunnistamaan eri oikeuksien käyttöä. Poikkeuksena metsästyslain 8 §:n oikeus Pohjois-Suomessa.

Ongelma ei ole pelkästään tutkimusten kysymyksenasettelussa tai tutkimukselle asetetuissa tavoitteissa vaan kalastuksen kohdalla myös siinä, ettei kalastaja välttämättä osaa kalastaessaan sanoa, kenen vesialueella hän kalastaa. Tämä asettaa haasteen tutkimusmenetelmille. Yleiskalastusoikeuden kohdalla yksi vaihtoehto on suhteuttaa Luken tilastoitamat kalastuspäivien alueelliset määrät vesialueiden pinta-aloihin, jolloin saadaan suunta-antava arvio valtion vesialueiden käytöstä (taulukko 1). Menetelmää varten tulee tietää kalastuspäivien määrä alueittain sekä valtion vesien pinta-alat ja sijainnit. Luonnonvarakeskuksen tietokantaa ollaan lähitulevaisuudessa laajentamassa, jolloin myös uusimmat tiedot kalastuspäivistä pyydystypeittäin olisivat jatkossa käytettävissä, mikä tekee jatkossa analyysistä tarkemman.

Vastaavaa alueellista peilausta voidaan tehdä myös merialueiden kaupallisen kalastuksen kohdalla saaliin osalta, vaikka tarkemman tiedon tuottaminen kaupallisten kalastajien saalisilmoituksen paikkatietojen perusteella olisi jatkossa perusteltua yleisvesialueiden kalastuksen paremman tuntemuksen edistämiseksi.

Pinta-alaperusteinen tarkastelu ei kuitenkaan toimi kaikkien yleis- ja erityisperusteisten oikeuksien tarkastelussa. Esimerkiksi Ylä-Lapissa voi kalastaa yleiskalastusoikeudella, Ylä-Lapin kalastusluvalla, erityisluvulla ja

Metsähallituksen kalastusluvalla. Ylä-Lapin kalastusoikeuksien käytön selvittämisessä olisi todennäköisesti käytettävä kyselytutkimuksiin perustuvia menetelmiä tai saalispalautetta.

Esiselvityksessä on sivuttu oikeuksien käyttäjämääriä vain osittain. Käyttäjämäärän arvioimisen vaikeutena on oikeuksien osittainen päällekkäisyys sekä olemassa olevan tilastotiedon muoto. Esimerkiksi yleiskalastusoikeuden käyttäjät tilastoidaan erikseen eri pyydysten osalta, jolloin sama henkilö voi näkyä sekä onki-, pilkki- että vapakalastustilastoissa. Tämän vuoksi käyttäjämäärien sijaan on luotettavampaa puhua eränkäyntipäivistä. Eränkäyntipäivät ovat myös luonteva valtion alueiden käyttöä kuvaava tunnusluku siinä mielessä, että se on käytössä myös lupa-asiakkaiden kohdalla. Metsähallituksen Luontopalvelut kuvaa kansallispuistojen käyttöastetta käyntikertojen määrällä henkilömäärän sijaan.

Saalistiedot ovat riista- ja kalataloushallinnolle tunnusluku metsästyspainneesta, joka mahdollistaa kestävänsä metsästyksen ja kalastuksen suunnittelun. Saalistietojen perusteella voidaan arvioida myös riista- ja kalasaaliin nimellisarvoa, joka on tunnuslukuna melko vertailukelpoinen ja toistettava. Yleis- ja erityisperusteisilla oikeuksilla kalastetun ja metsästetyn saaliin määrä tunnetaan vain osittain. Parhaiten tietoa on metsästyslain 8 §:n alueella. Myös hylkeenpyynnistä sekä kaupallisesta kalastuksesta saadaan tietoa, joka on kohdistettavissa valtion vesialueille. Eniten puutteita saalistiedoissa on vapaa-ajankalastuksesta ja metsästyksessä yleisiltä vesialueilta ja talousvyöhykkeeltä.

Saaliin arvo on vain osa metsästyksen ja kalastuksen talousvaikutuksista. Kuvaavampaa, vaikkakin työläämpää, olisi tuottaa tietoa eränkäynnin aluetaloudellisesta vaikuttavuudesta. Yleis- ja erityisperusteisten oikeuksien kohdalla olisi kiinnostavaa, mutta samalla haastavaa kuvata metsästyslain 8 §:n, kalastuslain 10 §:n ja kalastuslain 6 §:n vaikutukset Pohjois-Suomen houkuttelevuuteen asuinpaikkana ja niiden mahdolliset vaikutukset alueen väestörakenteeseen.

Luonnossa liikkuminen tuottaa sekä fyysisiä että psyykkisiä hyvinvointivaikutuksia, oletettavasti myös yleis- ja erityisperusteisten oikeuksien käyttäjien kohdalla. Yksi hy-

vinvoinnin käsitteistä on myös yksilöiden mahdollisuus toteuttaa itseään, joka voi korostua niiden oikeuksien käyttäjien kohdalla, joille kalastus- tai metsästys-oikeus liittyy perinteiden ja oman kulttuurin toteuttamiseen. Yleis- ja erityisperusteisten oikeuksien merkitystä ei ole toistaiseksi tässä mielessä mitattu. Pellikka ym. (2017) on arvioinut metsästys- ja riistanhoitokerran rahamääräistä arvoa harrastajalle. Arvion mukaan metsästyskäynnin nettoarvo on Kaakkois-Suomen, Oulun ja Lapin alueilla noin 111 euroa per käyntikerä ilman matka-ajankäytön vaihtoehtokustannusta. Jos tätä kertakäynnin arvoa verrataan 8 §:n oikeudella metsästäneiden metsästyspäiviin, olisi vuoden 2013 pienriistan metsästyspäivien arvo noin 27 miljoonaa euroa ja hirvenmetsästyspäivien arvo vuonna 2018 yli 14 miljoonaa euroa. Pellikka ym. (2017) mainitsee, että mm. Oulun ja Lapin alueelle kohdistettu arvio ei ole tilastollisesti aivan merkitsevä, joten tuloksiin tulee suhtautua lähtökohtaisesti varauksella ja tässä tehty arvio on puhtaasti spekulatiivinen.

Toinen yleistys voidaan tehdä Kaikkosen ja Rautiaisen (2014) arviosta, jonka mukaan lupametsästäjät kävelivät vuonna 2013 pienriistametsällä noin 8 km päivää kohden. Metsästyslain 8 §:n perusteella metsästävät saattavat olla metsästystavoiltaan erilaisia lupasiakkaisiin verrattuna, mutta jos oletetaan, että metsästyslain 8 §:n oikeudella pienriistaa metsästävät kävelisivät myös keskimäärin 8 km eränkäyntipäivää kohden, kertyi kilometrejä esimerkiksi vuonna 2013 yhteensä 1,7 miljoonaa. Lupametsästäjät kävelivät samana vuonna noin miljoona kilometriä. Metsästyksen liikuntaa lisäävä vaikutus on merkittävä, vaikka todennäköisesti metsästäjät liikkuvat kausiluonteisesti. 8 kilometriä päivässä on joka tapauksessa huomattavasti enemmän kuin kansalliset liikuntasuosittelut suosittelevat (Kaikkonen & Rautiainen 2014).

Olemassa oleva tietopohja kalastuksesta ja metsästyksestä Suomessa on melko kattava ja yhteistyö eri toimijoiden välillä hyvää. Tiedon käytettävyys ja saatavuus sekä jouheva yhteistyö riista- ja kalataloushallinnon eri toimijoiden kanssa on ratkaisevassa asemassa tutkimustiedon hyödyntämisessä, mutta myös sen lisäämisessä ja tiedonkeruun kehittämisessä.

Asiantuntijahaastatteluissa nousi useasti esiin ajatus, että yleis- ja erityisperusteisten oikeuksien käytöstä tulisi tietää lisää ja helpompia tapoja sen toteuttamiseksi olisi kehittää olemassa olevia järjestelmiä niin, että valtion maiden eräkäyttö eri oikeuksien perusteella olisi helpommin irrotettavissa muusta tiedosta. Tämä vaatisi sekä tutkimuskysymysten että palautejärjestelmien sekä niiden raportointiominaisuuksien uudelleen muotoilua niin, että valtion maiden eräkäytöstä saataisiin tietoa tasaisin väliajoin. Metsästyksen osalta edellytykset saada tietoa myös jatkossa ovat jo olemassa etenkin ML 8 §:n alueen osalta, jossa viiden vuoden välein tehtävä pienriistanmetsästystutkimus on tärkeässä asemassa. Vastaavaa selvitystä voisi harkita myös meri-alueiden metsästyksestä, jossa ML 7 §:n käyttö olisi vastaavasti eriteltyä.

Kalastuksen osalta yleis- ja erityisperusteisten oikeuksien käytön erittely on haastavampaa, mutta kestävän kalatalouden suunnittelun kannalta myös tärkeää.

Vuoden 2019 aikana julkaistaan useita tutkimuksia ja selvityksiä, joista saattaa olla tukea ratkaisemaan edellä mainittuja haasteita. Esimerkiksi Luken kalastonhoitomaksujen jakoperusteita selvittävä tutkimus voi antaa tarkempia tietoja siitä, miten vapakalastusta harjoitetaan eri alueilla.

Asiantuntijahaastatteluissa yleis- ja erityisperusteisten oikeuksien käyttäjiä luonnehdittiin hyvin omatoimiseksi asiakasryhmäksi, joka ei useimmiten odota Metsähallitukselta erityisiä palveluita, vaikkakin saatavilla olevia palveluita ja Metsähallituksen läsnäoloa arvostetaan. Yleis- ja erityisoikeuksien käyttö on rajattu usein tarkasti valtion alueille ja sähköisistä karttapalveluista on etua metsästysalueiden hahmottamisessa ja löytämisessä. Vaikka Metsähallituksen Retkikarttaa hyödynnetään mielellään, koetaan sen käyttö tähän tarkoitukseen vielä hieman hankalana.

Asiantuntijoiden vastausten mukaan sekä kalastajat että metsästäjät odottavat Metsähallitukselta todennäköisesti eniten kalastus- ja metsästysmahdollisuuksien säilymistä ja oikeuksien huomioon ottamista alueiden käytön suunnittelussa. Yleis- ja erityisoikeuksien huomiointi vaatii kuitenkin eri asiakasryhmien tuntemista, johon voidaan vastata kehittämäl-

lä seurantajärjestelmiä sekä yhteistyötä ja yhteydenpitokanavia yleis- ja erityisperusteisten oikeuksien käyttäjien kanssa. Yhteistyötä olisi myös kannattavaa kehittää kalastus- ja metsästysjärjestöjen kanssa. Esimerkiksi Suomen vapaa-ajankalastajien keskusjärjestöllä sekä Suomen ammattikalastajaliitolla on paljon tietoa merialueiden kalastuksesta ja yhteistyö yleisten vesialueiden kalastuksen suunnittelussa olisi todennäköisesti tuloksellista. Metsähallituksen kannattaa myös aktiivisesti kehittää edelleen vuorovaikutuksellista yhteistyötä esimerkiksi Riistanhoitoyhdistysten ja Saamelaiskäräjien kanssa. Riistanhoitoyhdistysten vuosikokoukset, hallituksen jäsenyydet sekä osallistava kiintiöpäätösten valmistelu nähdään sopiviksi väyliksi olla yhteistyössä sidosryhmien kanssa, eikä niistä sovi ainakaan tinkiä.

Luonnonvarakeskus kerää tilastoa metsästyksestä ja kalastuksesta joko vuosittain tai joka toinen vuosi. Tiedot julkaistaan Tilastotietokannassa tiettyjen muuttujien osalta. Tilasto on viime vuosina joidenkin tietojen osalta supistunut ja esimerkiksi riistan ja vapaa-ajankalastuksen nimellisarvoa ei enää arvioida. Lisäksi vapaa-ajankalastuksen alueellista jakautumista pyyntivälineittäin ei myöskään ole julkaistu viime vuosilta. Metsähallituksen erätalouden kokonaisuuden hahmottamiseksi molemmista tiedoista olisi kuitenkin hyötyä myös jatkossa.

4.4 Jatkokehitystä

Selvityksen perusteella Metsähallituksen Eräpalvelujen olisi hyvä keskittyä toiminnassaan seuraaviin kokonaisuuksiin, jotta yleis- ja erityisperusteinen käyttö voidaan huomioida paremmin toiminnassa ja sen suunnittelussa.

Tässä selvityksessä havaittiin tiedonpuutteita koskien valtion alueiden eräkäyttöä. Esimerkiksi merialueiden yleisvesien pienriistan metsästyksestä on hyvin vähän seurantatietoa. Lisäksi myös metsästyslain 8 §:n mukaisen oikeuden saalistilastointia tulisi parantaa. Lisää tietoa tarvitaan myös yleiskalastusoikeuden hyödyntämisestä.

Eräpalvelujen olisi hyvä kehittää valtion alueiden eräkäyttöä kuvaavia tunnuslukuja ja toiminnan onnistumista kuvaavia mittareita. Esimerkiksi eränkäyntipäivien määrää voitaisiin laajentaa nykyisestä vain osan lupa-asiakasta kattavasta seurannasta myös esim. hirven metsästyksen sekä yleiskalastusoikeuksien käyttöön. Lisäksi valtion alueilta pyydettyjen keskeisimpien riista- ja kalalajien saalismäärien seuranta olisivat käyttökelpoinen tieto kuvaamaan erätaloutta.

Näihin asioihin voidaan vastata ylläpitämällä ja edelleen kehittämällä seurantoja yhteistyössä Luonnonvarakeskuksen, Suomen riistakeskuksen ja muiden toimijoiden kanssa.

Eräpalvelujen olisi hyvä selvittää, mitä yleis- ja erityisperusteisilla oikeuksilla erästävät henkilöt odottavat palveluilta. Tietoa voisi hyödyntää esimerkiksi verkkoviestinnän kehittämisessä. On tiedossa, että vapailla oikeuksilla metsästävät ja kalastajat hyötyvät jo nyt mm. erävalvonnasta, elinympäristöjen hoito- ja kunnostustoimista sekä Metsähallituksen ylläpitämistä retkeilyrakenteista.

Konkreettinen esimerkki yleis- ja erityisperusteisten oikeuksien huomioimisesta toiminnan suunnittelussa ovat yhteistyö riistanhoitoyhdistysten kanssa metsästyslain 8 §:n mukaisella alueella sekä saamelaiskäräjien kuulemiset kiintiöiden valmistelussa. Toimintatapoja voitaisiin kuitenkin vielä kehittää entistä vuorovaikutteisemmiksi, mistä hyötyisivät niin oikeuksien käyttäjät kuin luvan kanssa metsästävät ja kalastavat. Esimerkiksi uusilla kalatalousalueilla ja Metsähallituksen edustajilla niissä on mahdollisuus vaikuttaa/kehittää asioita.

Metsähallituksen sisäisesti yleis- ja erityisperusteiset käyttäjät ja ko. käytön mittakaava on syytä huomioida retkeilyrakenteiden ylläpidossa ja kehittämisessä sekä suojelualueiden hoidossa ja käytössä. Vapaat oikeudet on syytä nostaa esille ja pyrkiä huomioimaan myös luonnonsuojelualueiden perustamishankkeissa. Varsinkin merialueilla näihin on syytä kiinnittää huomiota.

Taulukko 11. Yleis- ja erityisperusteisten kalastusoikeuksien käyttö ja vaikuttavuus. Lähteet: Luonnonvarakeskus, ELY-keskus, Metsähallitus, SVK.

	Ketä koskee, ketkä hyödyntävät		Vaikuttavuus		
	Oikeuden piirissä	Hyödyntävät mahdollisuutta valtion alueilla	Eränkäyntipäiviä	Saalis	Muuta vaikuttavuudesta
Yleiskalastusoikeus (kalastuslaki 7 §)	Kaikki Suomen kansalaiset, matkailijat jne.	Onkijat kaikilla alueilla 2016 = 860 000 2012 = 882 000 Huom. valtion alueiden osuudesta ei arviota Pilkkijat kaikilla alueilla 2016 = 520 000 2012 = 415 000 Huom. valtion alueiden osuudesta ei arviota Viehekalastus kalastonhoitomaksulla kaikilla alueilla (heittovapa) 2016 = 761 000 2012 = 713 000 Huom. valtion alueiden osuudesta ei arviota	Valtion vesialueiden osuus suhteutettuna ELY-keskuksittain tilastoitujen kalastuspäiviin perusteella. Kalastuspäivät (2012) Onkipäivät = 295 000 Pilkkipäivät = 248 000 Heittovapapäivät = 494 000	Valtion vesiltä saadun kalasaaliin arvioiminen saatavilla olevan tiedon perusteella liian epävarmaa.	Kaikkien käytettävissä oleva oikeus. Suuri käyttäjäjoukko. Luontosuhteen kehittyminen -> portti harrastukseen. Hyvinvointivaikutukset luontoharrastuksesta.
Kalastus talousvyöhykkeellä ja yleisillä vesialueilla (kalastuslaki 8 §)	Vapaa-ajankalastus: Kaikki Suomen ja ETA-alueen kansalaiset (15–64-vuotiaat kalastonhoitomaksun perusteella).	Aktiivisia lohen vetouisteloita noin 450. Verkkokalastajista ym. ei tietoa.	Aktiivisesti lohta uistelevat: 3 000 uistelupäivää.	Lohen uistelu: muutama sata lohota. (välittömät kustannukset kalastajalle noin 1 000 €/mittalohi) Muusta vapaa-ajankalastuksesta ei tietoa.	Uistelumahdollisuudet (ei tarvita lupaa) -> lohikannan hyödyntäminen
	Kaupallinen kalastus: Kaikki Suomeen sekä EU:n jäsenvaltoihin rekisteröityneet kalastuslupukset			vuonna 2017: noin 19 miljoonaa euroa.	Saaliin arvo yhteiskunnassa. Kalaproteiini – kotimainen kala (lähiruoka).
Oikeus Ylä-Lapin kalastuslupa (kalastuslaki 10 §)	Henkilöt, joilla kotikunta Ylä-Lapissa. Noin 10 000 kuntalaista (2017)	Vuonna 2017 MH myöntänyt 4 050 maksutonta lupaa. Ainakin puolet hyödyntää lupaa.	Mahdollisesti 10 000–16 000 kalastuspäivää.	Luken saalis seurannat seuranta-alueilta.	Alueen väestöön suhteutettuna suuri määrä. Kotitarvekalastusta, hyödyt alueen kotitalouksiin. Alueen vetovoima. Kulttuurinen merkitys.
Erityisperusteinen kalastuslupa (kalastuslaki 6 §)	Kiinteistön omistajat ja osakkaat. Kiinteistöjä Ylä-Lapissa 29 366 kpl (2017)	Ei tietoa	Ei tietoa	Ei tietoa	Alueen houkuttelevuus (kiinteistön arvo). Alueen taloudellinen hyöty, kiinteistöveroalueelle, matkailu. Oikeuden myymisestä/vuokraamisesta syntyvät hyödyt/haitat.

Taulukko 12. Yleis- ja erityisperusteisten metsästysoikeuksien käyttö ja vaikuttavuus. Lähteet: Metsähallitus, Suomen Riistakeskus, RKT, Luonnonvarakeskus.

	Ketä koskee, ketkä hyödyntävät		Vaikuttavuus		
	Oikeuden piirissä	Hyödyntävät mahdollisuutta valtion alueilla	Eränkäyntipäiviä	Saalis	Muuta vaikuttavuudesta
Kuntalaisen oikeus metsästää valtion alueella (metsästyslain 8 §)	Metsästäjät, joiden kotipaikka ML 8 §:n alueella. 2018 = 57 744 hlö 2015 = 59 381 hlö 2012 = 59 225 hlö	Hirvenmetsästäjiä n. 16 101 (2018)	8 hirvenmetsästyspäivää/metsästäjä = 128 800 metsästyspäivää vuonna 2018		Riistan liha (lähiruoka, villiruoka). Terveyshyödyt – valtion alueet ovat lähikohde monille. Lisää pohjoisten alueiden vetovoimaa. Kulttuurin säilyminen. Harrastusmahdollisuudet.
		Pienriistanmetsästäjiä Aktiivinen metsästys: 2018 = selvitys tekeillä 2013 = 19 400 2008 = 20 400 2003 = 17 900 Passiivinen metsästys: 2013 = 1 900 2008 = 2 700 2003 = 1 850	Pienriistan metsästyspäivät (aktiivinen): 2018 = selvitys tekeillä 2013 = 215 800 2008 = 183 700 2003 = 162 150 Pienriistan metsästyspäivät (passiivinen): 2013 = 27 700 2008 = 42 350 2003 = 37 600	Pohjois-Suomen pienriistasaalis (ei pienpetoja) 2013 = 72 700 kpl, josta 8 §:n perusteella 70 %. 2008 = 56 500 kpl, josta 8 §:n perusteella 73 % 2003 = 137 100 kpl, josta 8 §:n perusteella 74 %	
Oikeus metsästää yleisellä vesialueella ja talousvyöhykkeellä (metsästyslain 7 §)	Merien yleisvedet: Kaikki Suomessa asuvat metsästäjät 306 000 hlöä (2017) Järvien yleisvedet: Koskee 19 kunnan metsästäjiä.	Muutama tuhat metsästäjiä.	Metsästyspäiviä arviolta 10 000–20 000. Perustuu yksittäisiin selvityksiin ja asian tuntija-arvioon	Hallisaalis 61 % Itämeren hylje 90 % Arvoa ei tunneta. Pienriistan osalta saalis- määristä ei tietoa. Vuodesta 2020 saalisilmoitusvelvollisuus laajenee.	Hylkeenmetsästyksen saalisosuus merkittävä. Hylkeenliha, nahka, traani. Saaristolaiskulttuuri Pienpetojen metsästys Metsästystavan ja -paikkojen ainutlaatuisuus.

Lähteet

- Guttorm, A. 2014: Erityisperusteisista kalastus-oikeuksista – osakaskunnan kalastusoikeuden käyttäminen ja mallisäännöt. – Lapin kalatalouskeskus. <www.lapinkalatalouskeskus.net/assets/Materiaalit/Hankeraportit/JULKAISU-17-10-14-PROAG.pdf>. 13 s.
- Hallituksen esitys 143/1997 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kalastuslain muuttamisesta. – <www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_143+1997.pdf>. 10 s.
- Hallituksen esitys 309/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kalastuslain muuttamisesta. – <www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_309+2018.pdf>. 18 s.
- Hallituksen esitys kalastuslaiksi 2013. Esi-tyksen pääasiallinen sisältö. Luon- nos 4.12.2013. – <api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/9b2b8322-a5e2-40e1-88de-8de757deb34d/168013bb-69a4-47a9-ae25-fef5e49720c6/MUISTIO_20131204074213.pdf>. 137 s.
- Heinonen, K. 2017: Metsästyksen koe- tut hyvinvointivaikutukset ”Elämyk- siä ja onnistumisia”. – Pro gradu -tutkiel- ma, Jyväskylän yliopisto, Liikuntatieteel- linen tiedekunta. <jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/56598/URN%3ANBN%3Afi%3Aaju-201801041061.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 60 s.
- Kaikkonen, H. & Rautiainen, M. 2014: Terveyt- tä ja hyvinvointia valtion mailta – tarkas- telussa metsästäjät ja kalastajat. – Metsä- hallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 209. 30 s.
- Kalastuslaki 379/2016. – <www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150379>.
- Kasslin, O. & Valkeapää, A. 201: Lähiruokaa koskevat arvot ja asenteet Suomessa. – Helsingin yliopisto, Ruralia-Instituutti. Ra- portteja 138. 55 s.
- Keskinarkaus, S., Matilainen, A. & Kurki, S. 2009: Metsästysmatkailun toimintamalli ja niiden kestävyys valtion mailla. – Hel- singin yliopisto, Ruralia-instituutti. Julkai- suja 18. 67 s.
- KKO:2003:130. Kalastus – Erityinen oikeus ka- lastukseen. Ylimuistoinen nautinta. Diaa- rinumero S2001/502. – <www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2003/20030130>.
- Kolttalaki 253/1995. – <www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1995/19950253>.
- Korhonen, P. 2004: Pienriistan metsästys Poh- jois-Suomessa vuonna 2003. – Kala- ja riis- taraportteja nro 326. Riista- ja kalatalou- den tutkimuslaitos. 65 s.
- Koskela, T. & Nygrén, T. 2002: Hirvenmetsäs- tysseurueet Suomessa vuonna 1999. – Suo- men Riista 48: 65–79.
- Kotikuntalaki 201/1994. – <www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940201>.
- Kurunmäki, S., Ikäheimo, I., Syväniemi, A.-M. & Rönni, P. 2012: Lähiruokaselvitys. Ehdotus lähiruokaohjelman pohjaksi 2012–2015. – Maa- ja metsätalousministeriö, Helsin- ki. 72 s.
- Kymen vesipiirin vesitoimisto 1979: Työryh- män ehdotus Itäisen Suomenlahden yleis- ten vesialueiden käytöstä ja suojelusta. – Kymen vesipiirin vesitoimisto, -Vesihallitus.
- Laki sisältävä määräyksiä välirajas- ta vedessä ja vesialueen jaosta 31/1902 2 §. – <www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1902/19020031174>.
- Laki oikeudesta yleisiin vesialueisiin 204/1966. – <www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1966/19660204>.
- Laki Suomen talousvyöhykkeestä 1058/2004. – <www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20041058>.
- Luonnonvarakeskus 2018: Metsästys. – Luonnonvarakeskus. <stat.luke.fi/metsastys-2017_fi>, viitattu 17.12.2018.
- Luonnonvarakeskus 2019a: Vapaa-ajanka- lastus. – Luonnonvarakeskus. <stat.luke.fi/vapaa-ajankalastus>, viitattu 4.2.2019.

- Luonnonvarakeskus 2019b: Kaupallinen kalastus merellä. – Luonnonvarakeskus. <stat.luke.fi/kaupallinen-kalastus-merellä>, viitattu 6.2.2019.
- Luontaiselinkeinolaki 610/1984. – <www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1984/19840610>.
- Länsman, M. & Niemelä, E. 2010: Lohenkalastus Tenojoen sivuvesissä. – Riista- ja kalatalous – Selvityksiä 2/2010. 26 s.
- Länsman, M. & Seppänen, M. 2019: Näämönjoen kestävä lohenkalastuksen säätelymalli: Osallistava mielipidetutkimus kalastajille Suomen puolella. – Luonnonvarakeskus, Helsinki. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 5/2019. 53 s.
- Metsähallitus 1994: Kevon luonnonpuiston järjestyssääntö. – Metsähallitus, Vantaa, asianro 2085/600/93. <julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Js/kevo-js.pdf>.
- Metsähallitus 2016a: Metsähallituksen päätös. Metsästäystä koskevista aluekohtaisista kiintiöistä Lapin, Pohjanmaan ja Etelä-Suomen luontopalveluiden alueilla 1.6.2016–31.7.2019. – Metsähallituksen arkisto, Vantaa. MH 1739/2016.
- Metsähallitus 2016b: Metsähallituksen päätös metsästäystä koskevista aluekohtaisista kiintiöistä Saamelaiden kotiseutualueella 1.6.2016–31.7.2019. – Metsähallituksen arkisto, Vantaa. MH 1740/2016.
- Metsähallitus 2019: Sähköpostitiedustelut riistanhoitoyhdistyksille helmikuussa 2019. – Metsähallituksen arkisto, Vantaa.
- Metsästyslaki 615/1993. – <www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19930615>.
- Mäki, A. & Linna, A. 2011: Vapaan metsästys-oikeuden merkitys Lapissa. – Opinnäytetyö, Rovaniemen ammattikorkeakoulu, Lapin ammattikorkeakoulu. <www.theseus.fi/handle/10024/30173>. 62 s.
- Niemi, M., Nylander, E. & Korhonen, E. 2009: Pienriistanmetsästys Pohjois-Suomessa vuonna 2008. – Riista- ja kalatalous – Selvityksiä 20/2009. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. <jukuri.luke.fi/handle/10024/532867>. 34 s.
- Niva, T., Salonen, E., Raineva, S., Savikko, A. & Vaajala, M. 2018: Inarijärven ja sen sivuvesistöjen kalataloudellinen velvoite-tarkkailu 2017. – Luonnonvarakeskus. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 68/2018. . <jukuri.luke.fi/bitstream/handle/10024/543326/luke-luobio_68_2018.pdf?sequence=6&isAllowed=y> 40 s.
- Nykänen, A. & Niemi, M. 2016: Suomenlahden tärkeät hylkeenmetsästys- ja kalastusalueet. – Metsähallitus, Vantaa. <www.eraluvat.fi/media/dokumentit/julkaisut/hyljeraportti-suomenkielinen-vedos2.pdf>. 20 s.
- Nykänen, A., Nylander, E. & Korhonen, P. 2014: Pienriistan metsästys Pohjois-Suomessa vuonna 2013. Riista- ja kalatalous, Tutkimuksia ja selvityksiä. 13/2014. 43 s.
- Pellikka, J., Juutinen, A. & Eskelinen, P. 2017: Metsästyksen ja riistanhoidon arvo. – Luonnonvarakeskus, Helsinki. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 67/2017. 32 s.
- Rautanen, J. 2017: Lohiselvitys v. 2017. – Käsikirjoitus, Suomen Vapaa-ajankalastajien Keskusjärjestö.
- Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos 2014a: Metsästys 2013. – Riista- ja kalatalous – Tilastoja 6/2014. Suomen virallinen tilasto, Maa-, metsä- ja kalatalous. <jukuri.luke.fi/bitstream/handle/10024/519912/rkt2014_6.pdf?sequence=1>. 36 s.
- Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos 2014b: Vapaa-ajankalastus 2012. – Riista- ja kalatalous – Tilastoja 1/2014. Suomen Virallinen Tilasto, Maa-, metsä- ja kalatalous. <jukuri.luke.fi/bitstream/handle/10024/519960/rkt2014_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 61 s.
- Salmi, J. & Salmi, P. 2005: Pohjois-Suomen pienriistan pyynti metsästäjien mielipiteissä. – Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Kala- ja riistaraportteja nro 358. <jukuri.luke.fi/bitstream/handle/10024/536731/raportti358.pdf?sequence=1>. 26 s.
- Sievänen, T. & Neuvonen, M. 2011: Ulkoilu-tilastot 2010. – Teoksessa: Sievänen, T. & Neuvonen, M. (toim.), Luonnon virkistyskäyttö 2010. Metlan työraportteja 212: 133–190. <www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2011/mwp212.htm>.

- Sillanpää, J. 2006: Ylä-Lapin isojaot ja saamelaiden maa- ja metsäoikeudet. – Maanmittaus 81 (1–2): 49–79.
- Suomen latu 2019: Jokamiehen oikeudet Unescon listalle. – Suomen latu. <www.suomenlatu.fi/vaikuta/tietoa-ulkoilusta/jokamiehen-oikeudet-unescon-listalle.html>, viitattu 19.02.2019.
- Taskinen, R. 2017: Villiruuuan arvostus, käyttö ja kulutus – itse saalistettua, valmistettua ja nautittua. – Maisteritutkielma, Helsingin yliopisto, maa- ja metsätaloustieteellinen tiedekunta. 80 s.
- Valtioneuvoston asetus kalastuksesta 1360/2015. – <www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20151360>.
- Vatanen, E. 2015: Metsähallituksen metsästys- ja kalastuslupa-asiakkaiden rahankäytön aluetaloudelliset vaikutukset ja menetelmien vertailu. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 219. 34 s.
- Vehkaoja, M. & Nykänen, A. 2018: Saaristomeren ja Pohjanlahden tärkeät hylkeenmetsästys- ja kalastusalueet. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja B 237. 40 s.
- Vuollet, J., Nyman, M. & Eronen, V. 2014: Merilinnustus Suomen etelärannikolla – raportti 2014 tehdystä internet-kyselystä. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja B 211. 24 s.
- Zimoch, U., Törmä, H., Keskinarkaus, S., Rautainen, M. & Kinnunen, J. 2014: Metsähallituksen metsästys- ja kalastuslupa-asiakkaiden aluetaloudelliset vaikutukset. – Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti. Raportteja 132. 58 s.

Uusimmat Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisut

Sarja A

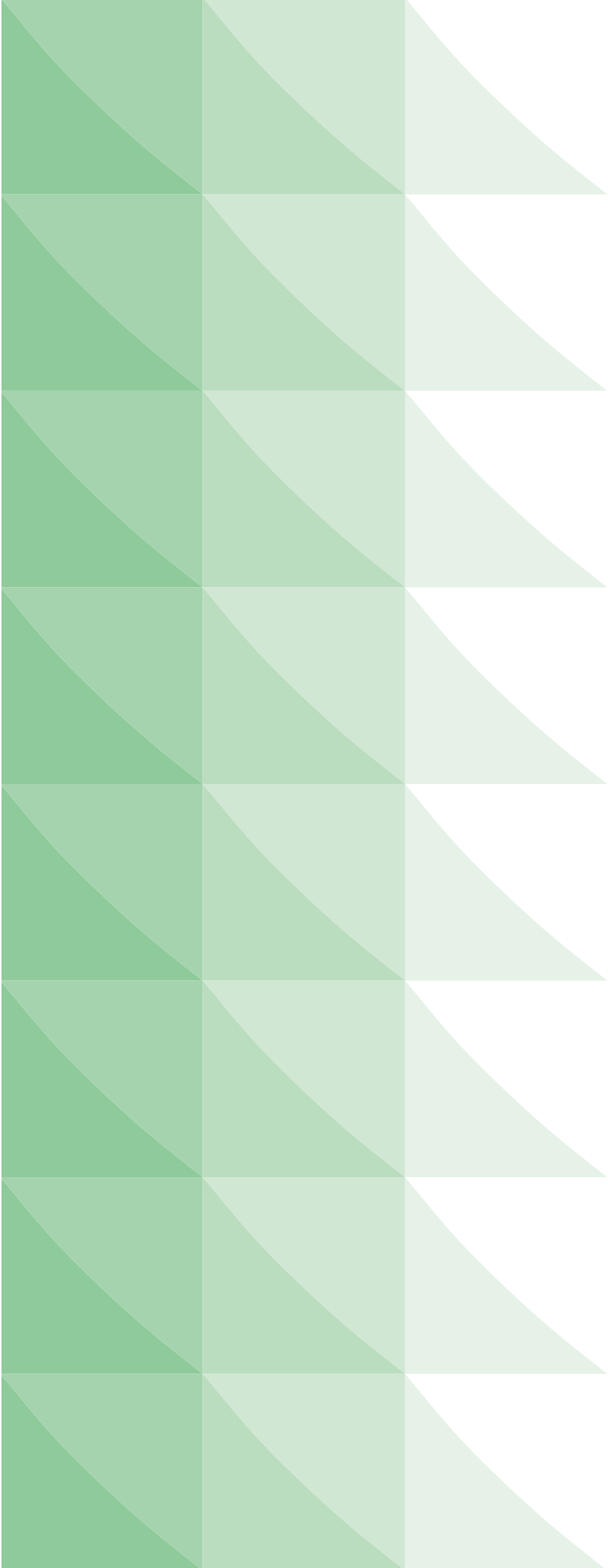
- No 222 Rusanen, P., Mikkola-Roos, M. & Sammalkorpi, I. 2016: Espoon Laajalahden linnusto 1984–2012. 163 s.
- No 223 Auttila, M., Heikkilä, P., Koskela, J., Kunasranta, M., Marttinen, I., Niemi, M., Tiilikainen, R. & Sipilä, T. 2016: Uudet menetelmät tehostavat saimaannorpan suojelua ja kannanseurantaa muuttuvassa ilmastossa. 20 s.
- No 224 Snickars, M., Arnkil, A., Ekebon, J., Kurvinen, L., Nieminen, A., Norkko, A., Riihimäki, A., Taponen, T., Valanko, S., Viitasalo, M. & Westerbom, M. 2016: Assessment of the status of the zoobenthos in the coastal waters of western Uusimaa, SW Finland – a tool for management. 53 s.
- No 225 Kurvinen, L., Arnkil, A., Ekebon, J., Björkman, U., Sahla, M., Ivkovic, D., Riihimäki, A. & Haldin, M. 2017: Meri- ja rannikon luonnonsuojelualueiden tietotarpeet – MeriHOTT-hankkeen lopporaportti. 88 s.
- No 226 Vösa, R., Högmänder, J., Nordström, M., Kosonen, E., Laine, J., von Numers, M. & Rönkä, M. 2017: Saaristolinnuston historia, kannankehitys ja nykytila Turun saaristossa. 310 s.
- No 227 Kurvinen, L. & Westerbom, M. 2017: Allien syyslevähdysalueiden vedenalaiset inventoinnit Porkkalassa. 45 s.
- No 228 Hasanen, E. & Vähäsarja, K. 2019: Luonto lisää liikettä – Mikä innostaa kouluikäistä? 103 s.
- No 229 Hasanen, E. & Vähäsarja, K. 2019: Moved by Nature – School-children's experiences of outdoor activities in nature. 107 s.

Sarja B

- No 241 Pellikka, J., Artell, J., Rautiainen, M. & Putaala, A. 2018: Valtion maiden kanlintulupametsästäjät. 51 s.
- No 242 Kuusisto, K. 2018: Urho Kekkosen kansallispuiston kävijätutkimus 2017. 84 s.
- No 243 Paulus, E. 2019: Ruunaan retkeilyalueen kävijätutkimus 2017. 64 s.
- No 244 Salonen, D. & Veteläinen, T. 2019: Hosan kansallispuiston kävijätutkimus 2017–2018. 73 s.
- No 245 Kamppuri, E.-N. 2019: Koloveden kansallispuiston kävijätutkimus 2018. 62 s.
- No 246 Kuusisto, K. 2019: Evon retkeilyalueen kävijätutkimus 2018. 55 s.

Sarja C

- No 162 Metsähallitus 2018: Puljun erämaan Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 83 s.
- No 163 Metsähallitus 2018: Saarijärven vanhojen metsien hoito- ja käyttösuunnitelma 2011–2025. 80 s.
- No 164 Metsähallitus 2018: Vintilänkairan, Koitelaisen ja Pomokairan Natura 2000 -alueiden hoito- ja käyttösuunnitelma. 75 s.
- No 165 Siira, H. & Sulkava, P. 2019: Pallas–Yllästunturin kansallispuiston luontomatkailusuunnitelma. 66 s.



ISSN-L 1235-6549
ISSN (VERKKOJULKAISU) 1799-537X
ISBN 978-952-295-252-3 (PDF)
JULKAISUT.METSA.FI